

Beyond the Thirty-Five Articles: Nicholas Donin's Latin Anthology of the Talmud (With a Critical Edition)*

Ulisse Cecini and Óscar de la Cruz Palma
Universitat Autònoma de Barcelona

1. Introduction

Nicholas Donin is well known among the scholars who study the Talmud controversy of the 1240s. He is the Jewish convert who in 1238/9 submitted to Pope Gregory IX thirty-five articles of accusation against the Talmud.¹ These articles were based on the Latin translation of those passages of the Talmud that should demonstrate the necessity to burn it as a blasphemous work. After receiving this material, the pope sent letters to the rulers of England, Spain and France, demanding an investigation. Only the king of France responded. The Talmud exemplars of the kingdom of France were confiscated and after the so-called Paris disputation of the year 1240, between Donin and several Rabbis, the Talmud was burnt in 1241/2. After a few years, in 1245, Gregory IX's successor, Innocent IV, started a revision process of this condemnation. The legate of the Apostolic See in France, Odo of Châteauroux, commissioned a new and more extensive translation, known as *Extractiones de Talmud*, which collects almost 2000 passages from the Talmud, following the order in which they appear in the original. We call this translation the sequential version of the *Extractiones de Talmud* (*sT*). On the basis of this newly translated material, the Talmud received a second and definitive condemnation in 1248. The entire material written in the context of the Talmud controversy of the 1240s, i.e. the translations, the papal letters, the depositions of the Rabbis, the final condemnation of 1248, was collected in a *dossier*, which is transmitted in seven manuscripts.

The *dossier* is divided in two parts: the first part contains the sequential *Extractiones de Talmud* and a further translation of a selection of texts taken from a book of liturgical hymns called in Hebrew *Sefer Qerubot* and translated into Latin as *Liber Krubot*.² The second part contains further translations – including Donin's thirty-five articles and translations of glosses to the Old Testament written by Rashi, i.e. Rabbi Shlomo Yitzhaqi, the famous French commentator from the eleventh century³ – along with documental evidence – including the papal letters,⁴ the deposition of the

* This article was prepared within the framework of the research project 'The Latin Talmud and its Influence on Christian-Jewish Polemic', funded by the European Research Council of the European Union (FP7 / 2007-2013 / ERC Grant Agreement n. 613 694 [<http://pagines.uab.cat/lattal>]).

1. See Piero Capelli's critical edition of the *De articulis litterarum Papae* in this volume.

2. See Wout van Bekkum's contribution in this volume, with an edition by Görg K. Hasselhoff.

3. See the survey of the editions by Gilbert Dahan and by Görg K. Hasselhoff in Hasselhoff, 'Rashi's Glosses on Isaiah', pp. 112-113.

4. Published (among others) in Grayzel, *The Church and the Jews*, pp. 238-242; 250-252; 274-280 and Merchavia, *The Church*, pp. 446-451.

Rabbis during the so-called Paris disputation of 1240⁵ and the final condemnation of 1248.⁶

The complete structure of the dossier is the following (the materials which offer translations are highlighted in *italics*):

First part

- [op. I. Praef.] Praefatio
- [op. I] *Extractiones de Talmud*
- [op. IV] *De Libro Krubot*

Second part

- [op. II.1] Prologus in secundam partem
- [op. II.2] <*De articulis litterarum Papae*>
- [op. II.3] *Sequitur de quibusdam de diversis libris collectis, librorum et locorum ordine non servato*
- [op. II.4 Prol.] De glossis Salomonis Trecensis
- [op. II.4.1-21] <*Glossae Salomonis in (1) Genesim, (2) Exodum, (3) Leviticum, (4) Numeros, (5) Deuteronomium, (6) Iosue, (7) Iudices, (8) I Regum, (9) II Regum, (9b) III Regum, (10) Iob, (11) Psalmos, (12) Proverbia, (13) Ecclesiastem, (14) Canticum Canticorum, (15) Isaiam, (16) Threnos, (17) Danihelem, (18) Ionam, (19) Micham, (20) Abdiam, (21) Habacuc, (22) Zacchariam*>
- [op. II.5] <Epilogus⁷ cum confessionibus magistri Vivi Meldunensis et magistri Iudae>
- [op. II.5.1] <Confessio magistri Vivi Meldunensis>
- [op. II.5.2] <Confessio magistri Iudae>
- [op. II.6] <Quaedam nomina magistrorum> (i.e. a list of names) of the Rabbis appearing in the Talmud.
- [op. II.7] <Epistulae super condemnatione Talmud>
- [op. II.7.1] <Epistula Odonis Tusculanensis ad Innocentium IV Papam> [12 August 1247].
- [op. II.7.1.1] <Epistula Gregorii Papae ad regni Franciae archiepiscopos> [Lateran-Rome, 9 June 1239].
- [op. II.7.1.2] <Epistula Gregorii Papae ad Portugalliae regem> [Lateran, 20 June 1239].
- [op. II.7.1.3] <Epistula Gregorii Papae ad Parisiensem episcopum> [Lateran, 9 June 1239].

5. Published in Merchavia, *The Church*, pp. 453-455.

6. Published in Grayzel, *The Church and the Jews*, pp. 278-279 and Merchavia, *The Church*, pp. 453-455.451-452.

7. Dahan, 'Les traductions latines', p. 119 assigns the title of 'Conclusion' to this part. The title 'Epilogus' is taken from Du Plessis, *Collectio Judiciorum*, I, col. 150b.

- [op. II.7.1.4] <Epistula Gregorii Papae ad episcopum et priorem Praedicatorum et ministrum Minorum fratrum Parisius> [Lateran, 20 June 1239].
 [op. II.7.2] <Alia epistula Odonis ad litterarum inspectores> [15 May 1248].
 [op. II.8] <Explicit>

Op. II.3, a collection of some passages translated from the Talmud and put one after the other without a precise sequence or further explanation – which we call Talmudic Anthology –, has so far been neglected by scholarship on the Talmud translations of the 1240s. In this study, we will not only present the first critical edition of this work, but we will also show that it shares origin and author with the preceding work: <*De articulis litterarum Papae*> [op. II.2], i.e. Nicholas Donin's thirty-five articles.

2. The Manuscript Transmission and the Literary Context

The manuscripts that transmit the *dossier*, or parts of it, are the following:

P: Paris, Bibliothèque nationale de France, lat. 16558. Parchment, in 12°, 238 fols. in double columns (mid-13th c.). The entire dossier.

W: Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, ms. I Q 134 a.⁸ Parchment, 21.5 × 15.5 cm, 2 fols. in double columns (mid-13th c.). Consists of two loose parchment folios, deriving from different parts of the sequential *Extractiones de Talmud* [op. I.]. It contains fol. 1: [1226] Mish San X, 2 - [1285] San 94b (2)⁹ (with missing passages in between, when compared with other manuscripts); fol. 2: [1648] Nid 17a (2) - [1737] Qid 31a (2) (with missing passages in between as well).

F (3 vols): F_7 - F_8 - F_9 : Firenze, Biblioteca Nazionale Centrale, coll. Antonio Magliabechi, Magl. II-I-7, II-I-8 and II-I-9. Parchment, 38/39 × 28/30 cm. The manuscripts are numbered not in folios, but in pages: F_7 335 pp., F_8 314 pp., F_9 359 pp.

These are three Hebrew/Aramaic manuscript volumes containing tractates from the Babylonian Talmud. Two of these volumes (F_8 and F_9) transmit in the margins part of the *Extractiones* [op. I.] in a script dating from the end of the 13th / beginning of the 14th century.

G: Girona, Arxiu Capítular, ms. 19b [olim: ant 1 I-II-17], *Excerpta e Talmud*. Paper, though certain folios are parchment. 40 × 29 cm, 38 fols. 14th c. Some folios are missing from this manuscript at the beginning, at the end and inside the manuscript, which causes *lacunae* in the *dossier*. The first folio starts in the middle of [107] Ber 15a and the last folio ends in the middle of the list of rabbis names, [op. II.6] <Quaedam nomina magistrorum>.

8. Manuscript edited in Klapper, 'Ein Florilegium Talmudicum', pp. 4-23.

9. The identification of the passages corresponds to the one used in the critical edition of the *Extractiones de Talmud per ordinem sequentialem* by Ulisse Cecini and Óscar de la Cruz.

C: Carpentras, Bibliothèque Inguimbertaine, lat. 153 [*olim* L.158], *Confutatio Thalmudica & Judaicae perfidiae. Opera Reverendissimi domini Odonis Episcopi Tusculani & Apostolicae sedis Legati*¹⁰. Paper, with parchment binding, 39 × 29 cm, 142 fols. 14th c. It contains the entire dossier, plus a fragmentary subject index on the fols. 1ra-12va.

B: Berlin, Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz, Ms. theol. lat. fol. 306. (1437). Paper. 20 × 14 cm. 209 fols. Miscellaneous. It contains the *dossier* from the folio 46ra onwards. This is interrupted on folio 136va, in the middle of [1303] San 96b (4). Thus, this manuscript only contains [op. I. Praef.] and part of [op. I] and, as a consequence, it does not contain the work we study here, i.e. [op. II.3].

Z: Paris, Bibliothèque Mazarine, lat. 1115 (formerly 2103) (end 17th c.), *Deliramenta rabbinorum*. Paper, 31 × 21,2 cm., 433 fols. *Codex descriptus* of *P* and following its structure, thus containing the entire *dossier*.

A further note should be made about the manuscript *P* and, as a consequence, also about the manuscript *Z*. The manuscript *P* bounds three distinct exemplars, written by separate hands on parchment of different quality, although their palaeographical features indicate a production at similar dates. We name these three exemplars *P*, *P*₁ and *P*₂.

The exemplar *P* is the one containing the *dossier* and covers the folios 97r-238v of the manuscript in its actual state. A further evidence that it was originally a separate unit is the fact that it has a second, older page numbering which goes from 1 to 142. To this unit the exemplar *P*₂ was bound, going from fol. 5ra to fol. 96ra of the manuscript.

*P*₂ contains a work that we call thematic *Extractiones de Talmud*. It consists of translations taken from the *dossier* (i.e. the entries marked in italics in the list above), slightly re-elaborated and rearranged according to topics of anti-Talmudic polemic, thus forming a new work with the following structure:

- [op. III.1] De auctoritate legis super os quod vocant Talmud [*P*₂ 18rb-24rb]
- [op. III.2] De sapientibus et magistris et potestate et honore eorum [*P*₂ 9ra-12va]
- [op. III.3] De blasphemiiis contra Christum et beatam Virginem [*P*₂ 12vb-14vb]
- [op. III.4] Sequitur de blasphemiiis et quibusdam indignis de Deo dictis et scriptis in Talmud [*P*₂ 14vb-18rb]
- [op. III.5] Sequitur de malis quae dicunt de *goyim*, id est christianis [*P*₂ 18rb-24rb]
- [op. III.5.1] De inprecationibus contra *goyim*¹¹ [*P*₂ 21va-22va]
- [op. III.6] Sequitur de erroribus [*P*₂ 24rb-33va]
- [op. III.7] De sortilegiis [*P*₂ 33vb-37vb]
- [op. III.8] De somniis [*P*₂ 37vb-41va]

10. Such is the title appearing on the spine of the binding.

11. We owe the discovery of this subcategory of the [op. III. 5] to Isaac Lampurlanés.

- [op. III.9] De futuro saeculo et statu post mortem [*P*₂ 41va-44rb]
- [op. III.10] De Messia [*P*₂ 44va-46rb]
- [op. III.11] Sequitur de quibusdam levioribus erroribus sive stultitiis [*P*₂ 46rb-66va]
- [op. III.12] De turpitudinibus et inmunditiis [*P*₂ 66va-70va]
- [op. III.13] De fabulis [*P*₂ 70va-96ra]

This work enjoyed a separate, independent transmission, which is shown not only by the material evidence of the manuscript *P* to which *P*₂ was subsequently bound, but also by the manuscript Schaffhausen, Stadtbibliothek, 71.¹² This manuscript contains in the fols. 60r-153v the thematic *Extractiones* with a unique prologue. This prologue, though very similar to [op. I. Praef.], has differences which are aimed to introduce this specific version of the *Extractiones*, thus marking its circulation as a work of its own.¹³ Moreover, the thematic version was the starting point for a further abridgement, called *Excerptum de Talmud*, which does not take into account the other versions contained in the *dossier*.¹⁴

*P*₁ is a further material addition to the manuscript resulting from *P* and *P*₂, covering the present fols 1r-4v. It introduces the whole manuscript with a further exemplar of the [op. I. Praef.].

The manuscript *P* also contains at its end an index of biblical quotations, which is probably a later addition that must have been incorporated successively on blank folios by one of the owners of the manuscript.

Though being the most ancient exemplar of the *dossier* and having been considered for a long time its original and thus the main manuscript witness of the Latin Talmud, a thorough analysis of the texts it contains shows that the MS lat. 16558 of the BnF is the result of a revision and correction of a previous version. Therefore, it is by no means the original, but rather the most mature version.¹⁵ This underlines

12. A further witness of this work can be found in the one-folio fragment Stuttgart, Hauptstaatsarchiv, SSG Maulbronner Fragment, edited in Hasselhoff and de la Cruz Palma, 'Ein Maulbronner Fragment', pp. 340-344.

13. Among other things, this prologue lists the titles of the chapters of the thematic version and refers explicitly to the order of production of both versions explaining that the thematic version was prepared after the sequential one (fol. 61v): 'Pervagata praelibatione proluxa, sed ad translatorum intelligentiam admodum necessaria, revertendum est ad propositum principale. Sciendum igitur quod cum primo scripsissem singula secundum ordinem quo ex libris fuerant excerpta, tunc, ut legentibus facilius occurrant optata, per singulas illa distinxim materias et subiectis redegi titulis et rubricis paucis inde, ut confusionem vitarem: De auctoritate Talmud et laude ipsius; De sapientibus et magistris Talmud; De blasphemiiis contra Christum et beatam Virginem; De blasphemiiis in Deum; De hiis quae sunt contra christianos; De erroribus et haeresibus; De sortilegiis; De somniis; De futuro saeculo; De Messia; De stultitiis; De turpitudinibus et inmunditiis; De fabulis. Explicit prologus'.

14. The *Excerptum de Talmud* will be object of a forthcoming monograph by Isaac Lampurlanés, containing a critical edition and an in-depth study of this work.

15. This matter is dealt with in detail in de la Cruz Palma, 'El estadio textual', which also offers a *stemma codicum*, which displays the relations between the subsequent revisions and the manuscripts that transmit them.

the importance of producing critical editions of the texts of the Talmud translations of the 1240s, instead of following only the text offered by *P*. Hence, we offer here the first critical edition of the largely neglected Talmudic Anthology [op. II.3], along with its appraisal within the *dossier* of the Latin translation of the Talmud of the 1240s.

3. The Two Latin Translations of the Talmud

The ‘editor’ or compiler of the Paris *dossier* makes it clear that two different translations of the Talmud, produced at two different moments, were the backbone of the ecclesiastical investigative procedure. These two translations are at the core of each of the two parts of the *dossier*. The extent of the prologue to the sequential *Extractiones* and the fact that this version was placed in the first part of the *dossier*, though it was prepared after the thirty-five articles, allows us to think that this translation received most attention.¹⁶ In contrast, the prologue to the second part [op. II.1] which is built around the first Latin translation of the Talmud, consisting of Donin’s thirty-five articles [op. II.2] and the following Talmudic Anthology [op. II.3], is rather short. However, the *Prologus in secundam partem* confirms the hypothesis of two different translations of the Talmud, which is also referred to in the first prologue [op. I. Praef.]. There, the ‘editor’ of the *dossier* and redactor of both prologues had written as follows:

[op. I.1.Praef.]¹⁷ PRAEFATIO IN EXTRACTIONES DE TALMUD

[1] Ad iudaicae perfidiae et malitiae necnon incredibilis excaecationis cordium suorum, secundum inprecationem prophetica¹⁸, quin potius alienationis mentis ipsorum vel amentiae denudationem, de mandato venerabilis patris Othonis Tusculani episcopi sedis apostolicae legati, pauca de innumeris erroribus, haeresibus, blasphemiiis et fabulis, quibus libri iudaici sunt contexti tamque pleni, ut quasi nihil veritatis et minus utilitatis contineant, nunc verbum ex verbo, nunc sensum ex sensu, ut expressius potui, transtuli diligenter.

[2] Deus autem duos sibi providit interpretes catholicos in hebraea lingua quam plurimum eruditos. Hoc autem fidelitatis eorum infallibile mihi praestitit argumentum: quod, cum multa magna et notabilia de praedictis libris diversis temporibus, posteriore ignorante quae vel qualiter ab ore prioris interpretis transtuleram, etsi, propter

16. The thematic *Extractiones* [op. III.1-13] (for which also other parts of the *dossier* have been used) can be seen as the culmination of the process of rendering the Talmud into Latin, blending two independent translations [op. I and op. II.3-4], which is why it was placed in first position in the manuscript *P* (and as a consequence of Z), i.e. preceding the *dossier*.

17. The text is taken from our critical edition of the sequential *Extractiones de Talmud per ordinem sequentialem*, p. 3.

18. See Sap. 2, 13-21 (esp. Sap. 2, 21), and Augustinus, *Contra Faustum Manichaeum* XII, 44.

difficultatem et obscuritatem hebraici, quandoque variaverint verba, eandem tamen sententiam et sensum tenuerunt.¹⁹

Though the matter of the two *interpretes* has already been explained²⁰, we should briefly recall the issue as it is key for the assessment of the Anthology [op. II.3], which receives no further introduction in the *dossier* beyond the short title *Sequitur de quibusdam de diversis libris collectis librorum et locorum ordine non servato*.²¹ The prologue to the second part of the *dossier* insists on the matter of the two translators (dealt with in the second paragraph of the first prologue [op. I Praef] which we have just quoted), which is why we present it here in a critical edition.

[op. II.1] Prologus in secundam partem: [P fols. 211rb (115)-211va (115)] [G 30vb (73)] [C 67vb-68ra] [Z 390v (362)-391r (363)] [Ech. (I, 1708) 583-574 *iuxta P*] [ed. Loeb 1881, 252, *partim, iuxta P*] [ed. PLESS. I, 1728, 149b-150, *iuxta P*] [ed. sT, xxviii-xxix]

PROLOGUS IN SECUNDAM PARTEM

[1] Quoniam «in ore duorum vel trium testium stat omne verbum», [C 68ra] ad maiorem praecedentium firmitatem et certitudinem, quaedam repetere, quaedam superaddere utile iudicavi quae ex ore alterius interpretis sunt translata quinque vel sex annis prius, licet hic ponantur posterius. Sciendum autem in primis quod, cum nescio quo Dei occulto iudicio seu permissione iudaicorum librorum, quos Talmud –id est, documentum– antonomastice vocant, errores et haereses nec non Christi et beatae Mariae et sanctorum blasphemiae, christianitatis contemptus et reprobatio, sed et totius Veteris Testamenti incredibilis corruptio, catholicae fidei professores usque ad ista tempora latuerunt, tandem, fosso pariete, aperuit ostium unum «et ecce omnis similitudo reptilium et animalium abominatio et universa idola domus Israhel depicta [Z 391r (363)] per totum».

[2] Anno enim ab incarnatione Domini .m°cc°xxxvi°. circiter, Pater miseri-

19. Engl. transl.: 'Preface to the *Extractiones de Talmud*. [1] In order to reveal the Jewish perfidy and wickedness, the incredible blindness of their hearts – according to the reproach of the prophets –, the alienation and madness of their minds, following the order of the venerable father Odo, bishop of Tusculum and legate of the Apostolic See, I carefully translate a few of the innumerable errors, heresies, blasphemies and tales which the Jewish books are interspersed with and so full of, that they contain almost no truthful thing and even less useful information. I did that, at times, word for word, and, at times, according to the sense, being as precise as I could. [2] As a matter of fact, God provided himself with two Catholic interpreters who were utterly learned in the Hebrew language. The unquestionable argument of their reliability was for me the fact that, having translated many important and remarkable passages from the aforesaid books in different moments, and while the second interpreter was ignoring what I had translated from the mouth of the first interpreter, even if, due to the difficulty and obscurity of the Hebrew language, sometimes the words were different, nevertheless they kept the same meaning and yielded the same sense'.

20. Fidora, 'Textual Rearrangement'; Fidora and Cecini, 'Nicholas Donin's Thirty-Five Articles'.

21. P 217vb; G 33rb (76); C 71ra; Z 401v (384)

cordiarum iudaeum quendam nomine Nicolaum Donin de Rupella vocavit 15
ad fidem, in hebraeo plurimum eruditum, etiam secundum testimonium iu-
daeorum, ita ut in natura et grammatica sermonis hebraici, vix sibi similem
inveniret. Hic accessit ad Sedem Apostolicam et bonae memoriae Gregorio
Papae pontificatus eius anno .xii^o., praedictorum librorum nefandam detexit
malitiam et quosdam specialiter expressit articulos, super quibus ad reges 20
Franciae, Angliae et Hispaniae litteras apostolicas impetravit, ut, si in praefa-
tis libris contingeret talia reperiri, igni facerent eos tradi. Collectis igitur auc-
toritate regia de toto regno Franciae cunctis libris Talmud [P 211va (115)] et
Parisiis deductis, una die combusti sunt ad quattuordecim quadrigatas et sex
in alia vice. Praedictos itaque libet articulos in primis hic scribere singulisque 25
praeponere verba transcripti papalium litterarum, quarum in fine huius operis
transcripta reperies, verbi causa: ²²

app. font. 2 in ore - verbum: Matth. 18, 16; cfr Deut. 17, 6 | **9-10** Veteris - corruptio: cfr op. I.1
Praef. 45 | **11** fosso - unum: cfr Ez. 8, 8 | **11-13** et ecce - totum: Ez. 8, 10

TITULUS Prologus - partem] *lin. s.v. P*, De articulis litterarum Papae *praem.Z*
secundam partem] secunda parte *GC* in primam partem *Z* | **2** trium] triduum *Ga.c.* | **3** firmitatem]
veritatem *praem. Ga.c.*, veritatem *Ca.c.* | **4** sunt] super *GC* | **6** Dei] Domini *Z* permissione] pro-
missione *C* | **7** id est documentum] *lin. s.v. PZ* | **11** fosso pariete] fossae picatae *G* fossae paericatae
C aperuit] ut *add. GC*, adparuit *Z* | **12** reptilium] reptilia *GC* | **14** circiter] *sup. l. P*, vel *praem. GC*,
om. Z | **15** nomine - Rupella] *om. GC* Donin] dictum *Z* | **16** etiam] et *Z* | **17** ita] idem *GC* sibi]
qui *G* quae *C* | **18** Gregorio] Gregorii *Z* | **22** eos] *om. GC* | **24** deductis] eductis *Gp.c.* .xiii. *P*] .xxi-
iii. *GC* | **25** libet] libros *praem. Pa.c.* singulisque] singulis quod *GC* | **26** papalium] per alium *GC*

22. Engl. transl.: 'Prologue to the second part. [1] Since 'every matter is established in the mouth of two or three witnesses', in order to increase the firmness and certainty of what has been said, I thought it useful to repeat and to add some passages which were translated from the mouth of the other translator some five or six years before, even though here these passages are given afterwards. At first it should be known that the errors within the Jewish books that they antonomastically call Talmud, i.e. 'teaching', the heresies, as well as the blasphemies against Christ, the blessed Mary and the saints, the reprobation and contempt of Christianity, even the incredible corruption of the whole Old Testament, remained hidden to Christian theologians up to our times because of a secret decision or permission from God. Finally, after it has been dug into the wall, a door was revealed 'and there – every sort of creeping thing, abominable beasts, and all the idols of the house of Israel, portrayed all around on the walls'. [2] Around the year 1236 of the Incarnation of our Lord, the Father of mercies [i.e. God] called to the faith a certain Jew, named Nicholas Donin of La Rochelle, who was so knowledgeable in Hebrew, even according to the Jews, that one could hardly find anybody who knew so much of the nature and grammar of the Hebrew language as he did. He approached the Apostolic See and revealed to Pope Gregory of happy memory the impious wickedness of the aforesaid books in the twelfth year of his pontificate, producing in particular some articles about which he obtained papal letters for the kings of France, England and Spain to the effect that, if it happened that such things were found in the aforesaid books, they should have them consigned to the fire. Accordingly, having collected all the books of the Talmud from the entire kingdom of France on the king's authority and having brought them to Paris, up to fourteen cartloads were burnt in one single day and six on another occasion. And so I should primarily like

From this it emerges that one has to distinguish one *translator* common to both translations and two *interpretes* who work independently – and in different moments in time (*diversis temporibus*), specifically with five/six years between them –, although the outcomes of their translation efforts are quite similar to each other. Moreover, the *translator*, who speaks in the first person, can be identified with the ‘editor’ of the *dossier*, who supervises the two translations and, as a result, presents their similarities as a proof of their faithfulness and exactness. According to the first and main prologue [op. I Praef.], this *translator* is not to be identified with Odo of Châteauroux, given that the latter is introduced as the commissioner of the translation that the *translator* is preparing: *de mandato venerabilis patris Othonis Tusculani episcopi sedis apostolicae legati*. This *translator* must have been present in both translation processes.²³ The prologue to the second part refers to the first *interpres* as Nicholas Donin.

In what follows we will show that Donin's translation not only comprised the thirty-five articles [op. II.2], but also included the material which we now edit with the title of “Talmudic Anthology”. Our observations about this Anthology [op. II.3] will demonstrate that it is strictly connected with the articles that Donin prepared for the accusation of the Talmud [op. II.2]. Donin's thirty-five articles consist of the translation of passages extrapolated from different tractates of the Talmud. Our hypothesis is that such material came as a selection from a larger anthology, which can be seen as the first translation of the Latin Talmud. The material which was not selected by Donin (or by the *translator*?) to be included in the thirty-five articles has not been lost. We will show in the following that the compiler of the Paris *dossier* decided to report immediately after Donin's articles the rest of Talmudic passages that had not been used for the redaction of the articles, which is what we call Talmudic Anthology [op. II.3].

---

to write here the aforementioned articles and to preface each of them with the words of the transcript of the papal letters – copies of which you will find at the end of this work – as follows’. For the English translation of this passage see also the slightly different versions of Fidora and Cecini, ‘Nicholas Donin's Thirty-Five Articles’, p. 190, and Connell Hoff, ‘The Christian Evidence’, p. 102).

23. The dynamic between *interpres* and *translator* should be understood in the following way: the *interpres* has a good knowledge of the source language, but little or none of Latin; the *translator* puts into good Latin what has been previously translated by the *interpres* orally – in vernacular language or in a Latin strongly affected by vernacular language. A significant variant from the Schaffhausen manuscript proves that for the Talmud translation both *interpretes* were Jewish converts. Where in the rest of the tradition the first prologue has *Deus autem duos sibi providit interpretes catholicos in hebraea lingua quam plurimum eruditos*, in the Schaffhausen manuscript we read (fol. 60r) *Deus autem ad hoc duos sibi providit interpretes ab errore iudaico ad fidem conversos in hebraea lingua quam plurimum eruditos et expertos*. See also Fidora/Cecini ‘Nicholas Donin's Thirty-Five Articles’.

4. Identification of the Talmudic Anthology

Our hypothesis is to consider this Anthology [op. II.3], a collection of seventy-six passages from the Babylonian Talmud, in direct relation with the material used by Donin and explain it as the remnant of quotations from the Talmud which eventually were not selected for the redaction of his articles.²⁴ Thus, one can observe significant features that the passages from the Anthology share with the Talmud translations in the thirty-five articles; at the same time, the range of the materials in both texts shows that they are clearly complementary.

To corroborate our hypothesis, one should note that the way of quoting the Talmud and localizing its quotations is identical in the thirty-five articles and in the Anthology. The systematic localization of each Talmudic passage quoted according to the tractate (*macecta*) and chapter (*perec*) is a significant common feature of the two works that distinguishes them against the sequential *Extractiones*, in which this identification is far less usual.²⁵

The second significant evidence for our hypothesis comes from a comparison between the Talmudic passages quoted in the thirty-five articles [op. II.2] and in the Talmudic Anthology [op. II.3]. If we list them in parallel columns, it becomes obvious that the two works hardly share any passage, being in fact strictly complementary to each other.²⁶ This further confirms that the material in the Anthology is what remained after the selection that Donin operated for his articles from a first, now lost, anthology that included the totality of the passages later divided in two different works, namely the articles and the Anthology.

24. While one could think that Donin realized a first sequential anthology of the Talmud, from which he took the passages that he deemed most suitable for his articles, this hypothesis is not compelling. On the contrary, on the basis of the material which survived in the manuscript witnesses we believe that Donin directly picked from the original Talmud those passages which interested him, mastering the source well enough as not to need a previous sequential translation thereof.

25. It should suffice here to compare a single common passage between the Anthology and the *Extractiones* to exemplify our argument:

[4] [Sab 55a] –In *perec bama behema*:– Dicit rby Aha: Numquam exivit de ore Dei verbum quod postea converteret in malum, nisi istud: [...]

[623] [Sab 55a] Dicit rby Aha: Numquam exivit ab ore Sancti, benedictus sit ipse, verbum quod rediret ad malum, nisi istud: [...]

26. The only exception is a passage from Az 3b, but in this case the argumentation in both texts is different: the passage from the Anthology is structured as a solution to an apparent contradiction between the passage in question and a sentence immediately preceding it, which is not collected in the articles.

Anthology [op. II.3]	Donin [op. II.2]	<i>Extractiones</i> [op. I.1]
	Ber 3a (art. 18) Ber 5a (art. 2) Ber 7a (art. 23) Ber 8a (art. 21) Ber 28b (art. 9) Ber 28b (art. 30)	Ber 3a Ber 5a Ber 7a Ber 8a Ber 28b
[67] Ber 64a		Ber 64a
	Sab 23a (art. 7) Sab 31a (art. 1)	Sab 23a
[4] Sab 55a		Sab 55a
[36] Sab 55b		
[37] Sab 55b - 56a		
[38] Sab 56a		
[39] Sab 56b		
[69] Sab 88b - 89a		
[70-71] Sab 89a		
[12] Sab 116a		
[13] Sab 116a - 116b		
[75] Sab 118a		
[16] Sab 119b		
[17] Pes 113b		
[18] Pes 118b		
[19] Pes 119b		
[40] Meg 12a		
	Meg 19b (art. 2) Meg 25b (art. 28) Meg 28b (art. 32) Hag 5b (art. 25) Hag 10a (art. 14) Hag 10a (art. 16)	
[20-22] Hag 13b		
[5] Hag 14a		
[23] Hag 14a		
[24] Hag 16a		
	Er 19a (art. 31) Er 21b (art. 8)	
	Yom 28b (art. 1) Rh 17a (art. 30) Rh 17a (art. 31) Rh 25a (art. 6) (1) Rh 25a (art. 6) (1) Tan 11a (art. 33) Yeb 63a (art. 34) Yeb 65b (art. 20) Yeb 89b - 90a (art. 6) Ned 22a (art. 14) Ned 23b (art. 13) Ned 78a (art. 14) Git 56b (art. 27)	Yeb 63a Yeb 65b
[76] Git 57a		Ned 78a Git 56b
	Git 60a (art. 4) Git 60b (art. 3) Bq 38a (art. 11)	Bq 38a
[42] Bq 84a		

Anthology [op. II.3]	Donin [op. II.2]	Extractiones [op. I.1]
[43] Bq 86b-87a [41] Bq 87a	Bq 113a-b (art. 11) Bm 33a (art. 3) - (art. 9) Bm 59b (art. 24)	Bq 113a-b Bm 33a Bm 59b Bm 85b Bm 87a Bb 12a Bb 12a Bb 12a Bb 73b-74a
[68] Bm 85b	Bm 87a (art. 19) Bb 12a (art. 5) Bb 12a (art. 5) Bb 73b-74a (art. 17)	Bb 12a Bb 12a Bb 73b-74a
[44] Bb 109a-b [45] Bb 126b; Bb133b [46] San 9b [47] San 9b - 10a [48] San 27b [49] San 32a [2] San 39b [50] San 40b [51] San 41a [1] San 46a		San 39b
[7] San 82a [15] San 92a-b	San 58b (art. 11) San 63b (art. 28) San 67a (art. 26) San 70a (art. 35)	San 67a San 70a San 82a San 92a
[6] San 103a [35] San 110a [53] Mak 5a-b [52, 54-55] Mak 5b [56] Mak 6b [57-58] Mak 7a [59] Mak 7b	San 99a (art. 1)	San 103a
[60] Seb 25a [61] Seb 27a [62] Seb 38b; Seb 42b [64] Seb 41b [63] Seb 42b [65] Seb 43b [66] Seb 44b; Seb 45b [8-9] Az 2a [3] Az 3a-b [10] Az 7b [14] Az 8b	Mak 22b (art. 6)	
[11] Az 54b - 55a [73] Ab 4,13 [74] Ab 5,8	Az 3b (art. 22)	Az 2a Az 3a-b
[27-33] Hul 105b [34] Hul 105b - 106a [25-26] Nid 17a [72] Nid 30b	Az 20a (art. 29) Hul 60b (art. 15) Nid 73a (art. 32)	Az 8b Az 20a Az 55a Hul 60b Nid 30b

From these observations, we can draw the following conclusions, which confirm our initial hypothesis:

- 1) From the formal characteristics and the concordance of the Talmudic passages appearing in the thirty-five articles and the Anthology we can postulate a first Latin translation of the Talmud going back to Nicholas Donin, which excerpted such passages according to the topics of accusations chosen by him.
- 2) Certain passages of the Anthology appear to share topics with the thirty-five articles, such as the authority of the Talmud, the blasphemies against God and Jesus or the passages against Christians. This means that, for those topics, Donin did not make use of all passages previously translated, so that what was left remained in the Anthology.
- 3) The Talmudic passages concerning angels, demons and incantations (20-35) and those classified as *de iudiciis* (36-66)²⁷ were finally not selected at all by Donin for the articles, which may be due to a change in the criterion of selection between the time of the production of the first translation and the composition of the articles.

27. These are the only passages that receive a classification, which appears as *titre courant* at the top of the correspondent manuscript folios.

5. Critical Edition of the Talmudic Anthology [op. II.3]

Sigla

BT The Babylonian Talmud (ed. Jerome Schottenstein, ed. and transl., Brooklyn: Mesorah Publications, 2008 [1984-1995]¹).

Mish Mišna (in BT).

sT Critical edition of the sequential *Extractiones de Talmud*, ed. by Ulisse Cecini and Óscar de la Cruz, CCCM 291, Turnhout: Brepols, 2018, quoted by paragraph numbers.

inc. [P 217vb (120)] [G 33rb (76)] [C 71ra] [Z 401v (384)]

Sequitur de quibusdam de diversis libris collectis librorum et locorum ordine non servato:

[1] [San 46a] Dicit rby MEHYR: IN HORA QUA HOMO DOLET, Dicit DEUS: DOLEO CAPUT, DOLEO BRACHIUM –Hoc legitur in *perec nigmar haddyn* in Misna [Mish San VI, 5]–.

5 [2] [San 39b] Dicit rby Samuhel –in *perec eadine*–: Quid est quod scriptum est: «ita ut ad se invicem toto noctis tempore accedere non valerent» [Ex. 14, 20]? In illa hora voluerunt angeli ministerii cantare. Dixit eis Deus: Opera manuum mearum submerguntur in mari et vos cantabitis coram me?

10 [3] [Az 3a] –In *macecta Avoza zara* dicitur–: Scriptum est: «qui habitat in caelis inridebit eos» etc. [Ps. 2, 4] | [Az 3b] Dicit rby Isaac: Non est ludus coram Deo nisi illa die –iudicii– tantum. Nonne dicit rab Iuda: [P 218ra (121)] Duodecim horae sunt diei et in tribus ultimis ludit cum Leviathan, sicut scriptum est: «draco iste quem formasti ad ludendum in eo» [Ps. 103, 26]? –Solutio–: Dicit rab Naaman: Cum creaturis suis ludit, sed super peccatis creaturarum suarum non ludit, nisi illa die iudicii tantum.

15

App. font.: [2] cfr sT [1006] San 39b (4) [3] cfr sT [1504-1506] Az 3a; 3b (1); 3b (2)

4 Hoc] om. GC **5** in – eadine] non lin. s.v. codd. **7** cantare] om. Z Dixit] om. GC **9** In – dicitur] non lin. s.v. codd. **11** iudicii] lin. s.v. PZ **12** cum] in Z **13** Solutio] lin. s.v. PZ **15** nisi] in GC

In marg.: [1] error] PZ [2] error] PZ [3] error] PZ

Orth.: **4** nigmar haddyn] in gynar had G in guinarhad C Misna] Myssua GC **5** eadine] cadine GC sadine Z **14** Naaman] Manaam GC

[4] [Sab 55a] –In *perec Bama behema*– Dicit rby Aha: Numquam exivit de ore Dei verbum quod postea converteret in malum, nisi istud: «transi per mediam civitatem in medio Hierusalem et signa .*thau*. super frontes virorum gementium et dolentium super cunctis abominationibus quae fiunt in medio eius» [Ez. 9, 4]. Dixit Deus ad Gabriel: Vade et signa super frontes iustorum .*thau*. de incausto, ne angeli dissipationis possint eos dissipare, et super frontes impiorum .*thau*. de sanguine, ita quod angeli dissipationis potestatem habeant in eis. Et dixit Persona Iudicii coram Deo: Domine saeculi, in quo discernuntur isti ab illis? Respondit: Isti iustissimi sunt. Dixit Persona Iudicii: Potuissent malos cohibuisse a malo! Respondit Deus: Licet inhibuissent, non tamen credidissent. Dixit coram Deo: Domine saeculi, si tu scis hoc, ipsi tamen nescierunt. Et hoc est quod scriptum est: «senem, adulescentulum et virginem, parvulum et mulierem interficite. Omnem [Z 402r (385)] super quem videritis .*thau*. ne occidatis et a sanctuario meo incipite. Coeperunt ergo a viris senioribus qui erant ante faciem domus» [Ez. 9, 6-7]. Et dixit rab Ioceph: Ne legas «a templo meo», sed “a sanctificatis meis”: hii sunt homines qui custodiunt totam legem ab .*aleph*. [P 218rb (121)] usque .*thau*. –vult dicere quod hoc quod Deus dixit quod iusti [C 71rb] non punirentur, postea poenituit et retractavit–.

[5] [Hag 14a] Scriptum est: «capilli capitis eius quasi lana munda» [Dan. 7, 9]; et scriptum est: «comae eius nigrae sicut corvus» [Cant. 5, 11]. –Solvunt– Istud sedendo, illud in bello. Sicut dicit Rabi: Nullus ita pulcher sedendo, sicut senex; nullus bellando, sicut iuvenis –quasi diceret: sedendo canus est, bellando niger–.

[6] [San 103a] –In *perec helec* dicitur– «Et flagellum non adpropinquabit in tabernaculo tuo» [Ps. 90, 10]. Non erit tibi filius aut discipulus qui faciat adurere –gallice: *accurser*– cibum suum –doctrinam– coram multis –sicut Iesus *Noceri* –Nazarenus–.

App. font.: [4] cfr *sT* [623] Sab 55a (1) [6] cfr *sT* [1403] San 103a (4)

16 In – behema] *non lin. s.v. codd.* Dicit – Aha] *om. Z* 17 converteret] converteretur *Z* 19 fiunt *Vulg.*] fuerunt *CZ* 21 .*thau*.] *om. C* 23 coram] eorum *G* 24 Respondit] *om. C* sunt] super *GC* Persona] in *praem. PZ* 25 Potuisset] potuissent *GC* 28 mulierem] mulieres *GC Vulg.* 29 Coeperunt] inceperunt *C* 29-30 a viris senioribus] auris se moribus *sic C* 32-33 vult – retractavit] *lin. s.v. P* 34 eius capitis *tr. GC* 35 Solvunt] *lin. s.v. P* 36 Rabi *conieci*] rby *codd.* 37 quasi – niger] *lin. s.v. P* [6] *om. PZ* 38 In – dicitur] *non lin. s.v. codd.* 40 adurere *conieci*] adulere *codd.* *accurser*] cfr *aorser* in *sT* [114] Ber 17b (1) [*sc. fr. brûler*] et in [1403] San 103a (4) doctrinam] *non lin. s.v. codd.* 40-41 sicut – Nazarenus] *non lin. s.v. codd.*

In marg.: [5] error] *PZ*

Orth.: 16 bama] bava *G* hama *Z* 30 Ioceph] Ioceb *P* Ioseph *GC*

simile: homines unius regionis rebellant contra dominum suum. Quando pugnabit, pugnabitne cum vivis vel cum mortuis? Pro certo, cum vivis. Dixit ei: Canem et mortuum vocas *avoza zara*? | [Az 55a] Dixit Zaneyn ad rby Akyva: Cor meum et cor tuum sciunt quod *avoza zara* –servitium peregrinum– nullius est potestatis. Quid est ergo quod vadunt ad *avoza zara* confracti et redeunt integri? –Ista quaere supra, in *macecta Avoza zara* plene–. 70

[12] [Sab 116a] –Legitur in *perec Col kythve*– Libri *mynim* –haereticorum– non debent ab incendio defendi. Rby Ioce dicit: In diebus ferialibus abscinduntur nomina Dei quae sunt in illis libris et recludentur in perpetuum et residuum librorum comburetur. Dicit rby Tarphon: Dissecare possim libros meos, nisi comburerem ipsos et nomina –Dei– quae in eis sunt, si venirent ad manum meam. [C 71va] Si quis enim [P 218vb (121)] insequeretur me ad occidendum et serpens curreret post me ad mordendum, intrarem potius domum *avoza zara* –ecclesiam– quam domum apostatarum, quia ipsi cognoscunt et abnegant. Alii –infideles– abnegant, sed non cognoscunt. Dicit rby Symeon: Hinc potest ostendi per leve et grave –per locum a minori–: ad reformandum pacem inter virum et uxorem eius, dicit lex quod nomen Dei, quod sancte scriptum est, deleatur in aqua; multo magis pro illis qui ponunt odium et invidiam et indignationem inter Israhel et patrem eorum. De caelis et super eos –apostatas– dicit David: «nonne qui oderunt te, Domine, oderam» etc. [Ps. 138, 21]; et sicut non debent defendi ab igne, ita nec ab aliquo alio quod [Z 403r (384)] possit eos vertere ad perditionem. Rby Ioceb quaesivit a rby Abhu: Libri de domo Abzan –perditionis–, debentne defendi –ab igne– an non? –glossa: hii sunt libri quos clerici composuerunt ad disputandum contra Israhel–. Respondit: Quandoque sic, quandoque non. Rby Mehyr vocat eos *avenguylion* –id est, falsitas scripturae seu vanitatis rotulus–; et rby Iohannen *avonguilion* –id est, peccatum scripturae vel peccati rotulus– –glossa: propter hoc vocat sic libros *mynim*, quia ipsi vocant eos Evangelia–. 75 80 85 90

App. font.: 70-73 cfr *sT* [1602] Az 55a 84 lex] cfr Num. 5, 23

69 pugnabit] *om.* C pugnabunt Z 71 servitium peregrinum] *lin. s.v.* P 73 redeunt integri] redeant integre C Ista – plene] *lin. s.v.* P 74 Legitur – kythve] *non lin. s.v. codd.* haereticorum] *lin. s.v.* PZ 75 ferialibus] finalibus Z 76 Dei quae] quae Dei *tr.* G quae de hiiis C libris] *om.* PZ 77 possim] possum GC 78 Dei] *lin. s.v.* P 81 ecclesiam] *lin. s.v.* PZ 82 infideles] *lin. s.v.* PZ 83 per – minori] *lin. s.v.* PZ minori] maiori GC 85 deleatur] deleteretur G deberetur C et] *om.* G 86 apostatas] *lin. s.v.* PZ 89 a] ab Z 90 perditionis] *lin. s.v.* PZ ab igne] *lin. s.v.* PZ 90-91 glossa – Israhel] *lin. s.v.* P 91 clerici] ecclesia^{Z^c} concilia^{Z^c} Quandoque sic] *om.* GC 92-93 id est – rotulus] *lin. s.v.* PZ 93 vanitatis] veritatis Z 93-94 id est – rotulus] *lin. s.v.* P 94 glossa – Evangelia] *lin. s.v.* P

In marg.: [12] goy] PZ

Orth.: 70 Zaneyn] Zonem GC Zeneyn Z 74 Col kythve *conieci*] Col kyeve PZ col kechue G alkechine C 89 Ioceb] Ioseph GC Ioceph Z Abhu] Avehu GC (*sc.* Abahu אבהו) 90 Abzan] Abizan G Abiram C (*sc.* Abidan אבדן) 92 avenguylion] aven guilym GC 93 avonguilion] havoguilion G hanoguilyon C avonguylion Z

95 [13] [Sab 116a] Yma Sallym, uxor rby Eliezer, soror magistri nostri Gamalihel
fuit, et erat philosophus in vicinia eorum | [Sab 116b] qui habuit famam quod
non recipiebat munera. Voluerunt ei inلودere: venit mulier illa et obtulit ei
candelabrum aureum dicens: Volo habere portionem meam de rebus patris
100 mei [P 219ra (122)] et matris meae. Dixit philosophus Gamaliheli: Redde ei
portionem [G 33vb (76)] suam. Respondit: scriptum est: «ubi est filius, non
debet filia hereditare» [cfr Num. 27, 8]. Dixit ei: A die qua captivavi, ducebamini
de terra nostra; ablata fuit nobis lex Mose et data fuit vobis *avonguilion* et
scriptum est in eo: «filius et filia pariter hereditabunt». In crastino reditus est
105 Gamalihel et obtulit ei pulchrum asinum. Dixit ei philosophus: Vidi in fine
avonguilion: «non veni solvere legem Mose» [cfr Matth. 5, 17], et in lege
scriptum est: «ubi filius, filia non hereditabit». Dixit mulier: Clarifica lumen
tuum, sicut candelae –glossa: innuebat ei quod mereretur candelabrum quod ipsa dederat–.
Respondit Gamalihel: Venit asinus et deiecit candelam.

[14] [Az 8b] –Scriptum est in *macecta* de *Avoza zara*:– Semel statuit regnum nequitiae
110 –apostasiam legis Talmud– super Israhel, ita quod quicumque inponeret manum
occideretur –magistri fiebant per inpositionem manus– et similiter qui reciperet manus
inpositionem; etiam villa in qua hoc fieret, destrueretur sive etiam terminum
terrae illius. Quid fecit rby Iuda filius Bava? Perrexit et sedit inter duos montes
magnos, inter duas valles magnas, inter duos terminos Ussar et Safraham, et
115 inposuit ibi manum super quinque seniores, scilicet rby Meyr, rby Iuda, (rby
Ioce,) rby Symeon, [Z 403v (388)] rby Eleazar filium Sannar (rby Avoya
adiungit eis rby Neemya). Et quando inimici sciverunt hoc, dixit rby Iuda: Filii
mei, currite –fugite–. Responderunt rby: Etiam de te quid? Ait illis: Ego coram
inimicis sicut lapis qui non potest volvi. Non recesserunt inimici donec
120 fixerunt [P 219rb (122)] in eo trecenta iacula et perforaverunt eum quasi cribrum.

App. font.: 103 filius – hereditabunt] *loc. cit. non invenitur* [14] cfr *sT* [1528-1529] Az 8b (1-2); cfr *sT* [869] San 13b-14a

97 inلودere] ludere C 100 Respondit] sicut GC 102 ablata] sublata GC Mose] iusse sic G inse
sic C 103 in eo] met sic GC reditus] reversus GC 104 pulchrum] pulcherrimum GC 107 glos-
sa – dederat] *lin. s.v. PZ* 109 Scriptum – Avoza zara] *lin. s.v. P* 110 apostasiam legis] *non lin. s.v.*
codd. Talmud] *lin. s.v. P* 111 magistri – manus] *lin. s.v. P* fiebant] flebant C 112 inpositionem]
inponere C terminum] termini CZ et iter: Z 113 terrae] *om. C* 114 duos] duas GC 115-116 rby
Ioce] *om. codd. conieci iuxta BT* 116 rby¹] *om. G* rby²] *om. G* 118 fugite] *lin. s.v. PZ* Etiam de
te] et de te GC 120 cribrum] corbrum sic C

In marg.: [13] fabula] *PZ* [14] fabula] *PZ*

Orth.: 95 Yma Sallym] Ymassasym GC (sc. Ġmmâ Šalôm אִימָא שָׁלוֹם) 102 avonguilion] anon agallion G
anon agalion C 114 Ussar et Safraham] Ussa et Satraham GC (sc. Ūšā אוֹשָׁא and Šefar'am שְׁפָרְעָם) 116
Sannar] Sauuar GZ Sammyar C (BT: R. El'azar b. Šammûa' רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ)

[15] [San 92a] –Scriptum est in *perec Helec*:– Discitur a scolis Heliae: Iusti quos Deus suscitabit, numquam in pulverem suum reverterentur. | [San 92b] Et si quaeris: in mille annis in quibus Deus reparabit mundum, sicut scriptum est: «exaltabitur Dominus solus in die illa» [Is. 2, 11], ubi erunt? Quid facient? Deus faciet eis alas sicut aquilarum et volabunt super superficiem aquarum, sicut dicitur: «propterea non timebimus, dum turbabitur terra» etc. [Ps. 45, 3] 125
Et si dicis: habebunt angustias? Scriptum est: «qui sperant in Domino mutabunt fortitudinem, adsument pinnas sicut aquilae, current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient» [Is. 40, 31].

[16] [Sab 119b] Dicit rby Iosua –in *perec Col kythve*–: Omnis qui respondet super omnes in tota virtute sua “amen, sit nomen eius magnum benedictum in saeculum et in saecula saeculorum”, dissolvitur fatum mali eius –praesentia iudicii–. Dicit rby Hyia: Etiam si sit in eo peccatum idolatriae, dimittetur ei. Dicit Reis Lakis: Omnis qui respondet in tota virtu[C 71vb]te sua “amen”, aperiuntur illi portae paradisi. –Praedicta responsio fit ab omnibus ad orationem quae dicitur a sacerdote et vocatur *kadys*–. 130 135

[17] [Pes 113b] Octo sunt tamquam excommunicati a Deo: ille qui uxorem non habet; et qui uxorem habet et non habet ex illa filios; et qui filios habet et non erudit eos in Talmud; et qui philacteria non ponit in capite suo et in brachio suo; et fimbrias in vestimento suo; et *mezuza* in ostio suo –scriptura est quae iubetur scribi in ostiis–; et qui calciamenta non habet in pedibus. 140

[18] [Pes 118b] –Dicit rby Iohannen–: “Et veritas Dei manet in aeternum”, pisces [P 219va (122)] maris hoc dixerunt, ut dicit rby [Z 404r (389)] Hennina: Israhel illius temporis modicae fidei erant; sicut dicit Raba: Quid est quod scriptum est: «et inritaverunt ascendentes in mare, mare Rubrum» [Ps. 105, 7]? Docet quod Israhel inritavit Deum illa hora et dixit: Sicut ascendimus ex una parte, sic et Aegyptii ex alia. Dixit Deus principi maris: Proice illos –Aegyptios– ad aridam. 145

App. font.: [15] cfr *sT* [1263] San 92a (14) 142 Et veritas – aeternum] cfr Ps. 60, 8; cfr Ps. 116, 2; cfr Eccli. 18, 22

121 Scriptum – Helec] *lin. s.v. PZ* Deus] *om. C* 127 habebunt] habebis *C* 128 mutabunt] *add. iter. in Domino C* 129 ambulabunt] *iaam sic GC* deficient] deficit *GC* 130 Dicit] dixit *C* in – kythve] *lin. s.v. PZ* in perec kythaie *GC* 131 eius] ei *GC* 132-133 praesentia iudicii] *lin. s.v. P* per scientiam iudicii *lin. s.v. Z* 135-136 Praedicta – kadys] *lin. s.v. PZ* 135 responsio] post *sic C* 137 Octo] *sic codd.*] *lege septem sicut in BT* (שבעה מנדוין לשמיים) excommunicati a Deo] excommunicata Deo *GC* 138 et] *om. GC* 140 et] *om. PZ* 140-141 scriptura – ostiis] *lin. s.v. PZ* 142 Dicit – Iohannen] *lin. s.v. P* Iohannen] *add. in Kazassym sic in marg. PZ* (*intellege in Mohed*) 143 rby] *rab GC* 145 Docet] Dicit *Z* 147 Aegyptios] *lin. s.v. PZ*

In marg.: [15] error] *PZ* [16] error] *PZ*

Orth.: 134 Reis Lakis] Relakys *codd.* 136 kadys] kadis *GC*

Respondit: Domine saeculi, est aliquis servus cui dominus illius det donum et resumat ab ipso? Dixit ei Deus: Reddam tibi tantum et dimidium [*G* 34ra (77)]
 150 tanti. Respondit: Domine saeculi, numquid servus vocat dominum suum ad iudicium? Dixitque Deus: Torrens Cison fiudeiussor sit in isto. Statim proiecit eos ad siccum, et hoc est quod scriptum est: «et viderunt Aegyptios mortuos super litus maris» [Ex. 14, 31]. Unde habetis quod fuit ibi tantum et dimidium tanti? Videte, de Pharaone enim scriptum est: «tulitque sescentos
 155 electos currus» [Ex. 14, 7]; et de Sisara scriptum est quod: «nonagentos habebat falcatos currus» [Iud. 4, 3]. Dixit Deus torrenti Cison: Vade et comple fideiussionem tuam mari. Et statim traxit eos torrens Cison et proiecit illos in mari, sicut scriptum est: «torrens Cison traxit cadavera eorum torrens Cadumim» [Iud. 5, 21]. Quid est torrens Cadumin –mare antiquorum–? Torrens qui
 160 ab antiquitate fideiussor fuit. In illa hora dixerunt pisces: “Veritas Dei in aeternum”.

[19] [Pes 119b] Dicit rby Avyra: Quid est: «crevit puer et ablactatus est» [Gen. 21, 8]? Sanctus, benedictus sit ipse, Deus, faciet in futuro iustis convivium in die qua reddet retributionem semini Isaac. [*P* 219vb (122)] Postquam comederint
 165 et biberint, porrigent scyphum Abrahae ad benedicendum et dicent ei: Accipe et benedic. At ille respondebit eis: Non benedicam, quoniam Ismahel ex me exivit. Dicent Isaac: Accipe et benedic. Qui respondebit: Non benedicam, quoniam Esau de me exivit. Iacob respondebit: Non benedicam, quoniam duxi simul duas sorores quod lex prohibitura erat. Moyses respondebit: Non
 170 benedicam, quia non fui dignus [*Z* 404^v (390)] ingredi terram promissionis nec in morte nec in vita. Iosue respondebit: Non benedicam, quia non habui filium: «Nun filius eius, Iosue filius eius» [I Par. 7, 27 –s. hebr.–]. David dicet: Benedicam, mihi enim competit benedicere, sicut scriptum est: «calicem salutaris accipiam» etc. [Ps. 115, 13].

175 [20] [Hag 13b] Scriptum est quod unum animalium «faciem habebat bovis» [Ez. 1, 10] et alibi dicitur: «et facies una facies cherub» [Ez. 10, 14] et non connumerat bovem. Dicit Reis Lakis: Ezechihel oravit pro bove et mutatus est in cherub. Dixit: Domine saeculi, nocivus non potest esse adiutor –glossa: Domine, indigemus quod animalia rogent pro nobis; bos vero nocet, quia idolatriam vituli reducit ad
 180 memoriam–.

150 Respondit] Et *G* *O* *C* 154 tanti] *om.* *PZ* 157 in] *om.* *GC* 159 mare antiquorum] *lin.* *s.v.* *PZ* 160 Dei] *add.* manet in *marg.* *G* 162 est] *add.* quod *C* 166 At] Et *PZ* 169 sorores] uxores *P^{a.c.}* respondebit] *om.* *GC* 172 dicet] dicit *Z* 173 enim] *om.* *Z* 178-180 glossa - memoriam] *lin.* *s.v.* *PZ* 179 quod] ut *G* in *C* idolatriam] idolatria *PZ*

In *marg.*: [19] fabula] *PZ* [20] error] *PZ*

Orth.: 162 Avyra] Anyra *CZ* (sc. R. ‘Avirā עִירָא) 177 Reis Lakis] Relakys *codd.*

[21] [Hag 13b] Scriptum est: «sex pinnae uni» [Is. 6, 2]. Iterum scriptum est: «quattuor pinnae uni» [Ez. 1, 6], sed hoc est quia post destructionem templi perdiderunt duas pinnas quae fuerunt ab eis amotae. Dicit Rab: Illae quae cantum dicebant. Et magistri dicunt quod illae quibus operiebant pedes suos.

185

[22] [Hag 13b] Scriptum est: «milia milium adsistebant ei» etc. [Dan. 7, 10]; et scriptum est: «numquid est numerus militum eius» [Iob 25, 3]. –Solutio:– Quia post destruc[P 220ra (123)]tionem templi sunt redacti ad numerum.

[23] [Hag 14a] Dicit rby Samuhel Ava filio Rab: Veni et dicam tibi bonum verbum quod pater tuus dicebat cotidie: creantur angeli ministerii de igneo fluvio et cantant et rediguntur ad nihilum, sicut scriptum est: «novi diluculis multa est fides tua» [Thren. 3, 23].

190

[24] [Hag 16a] Dicunt magistri: Sex dicuntur de daemonibus: tria sicut angelorum, tria sicut hominum. Alas habent ut angeli, et volant a fine mundi usque ad finem eius sicut angeli, et audiunt futura sicut angeli; comedunt et bibunt sicut homines, multiplicantur et crescunt sicut homines, et moriuntur sicut homines.

195

[25] [Nid 17a] Dicit rby Symeon –in *perec Col haiaz*–: Quinque sunt quae qui facit damnatur in anima sua et sanguis eius super caput ipsius –et infra–: qui comedit allium et ova sero ante parata, etiam si essent in calato ligata [Z 405r (391)] et sigillata, quia malus spiritus requiescit super illa. Et hoc dicimus quando non remanent testa –ovorum– nec radix [C 72ra] –alii–; sed, si ista remanerent, non essent timendum. Item qui bibit aquas quae per noctem fuerunt in vase. Dicit rab Iuda: [G 34rb (77)] Hoc dicimus quando remanent in vase de metallo. Qui iacet in cimiterio. Item qui scindit ungues et proicit in vico, quia mulier praegnans, quae calcit super illos, abortit; et hoc dicimus quando non scindit cum forcipibus et quando non scindit simul ungues manuum et pedum. Et hoc

200

205

183 Illae quae] illi qui *G* ille qui *C* **184** illae] illi *GC* **184-185** suos pedes *tr. GC* **186** adsistebant] *add. ministrabant in marg. PZ* **187** Solutio] *lin. s.v. P* **191** fluvio] flumine *Z* novi diluculis] *add. in marg.* novi est nominatum [nomen *Z*] in *Tren. iii.* secundum hebraeum *PZ* non in dilinuro *sic G* non in disidio *sic C* novae diliculo *Vulg.* **193** de] *om. GC* **195** et²] *om. GC* **198** in – haiaz] *non lin. s.v. codd.* quae] quod *Z* **199** ipsius] *add. etc. GC* et infra] *lin. s.v. P* **201** hoc] haec *C* **202** ovorum] *lin. s.v. P* alii] *lin. s.v. P* **204** Hoc] Haec *C* **204-205** Qui – cimiterio] *om. GC* **206** hoc] haec *C*

In marg.: [21] error] *PZ* [22] error] *PZ* [23] error] *PZ* [24] error] *PZ*

Orth.: **189** Ava filio Rab] Ana filio Rab *C* (sc. R. Ḥiyyā bar Rab) (חייא בר רב) **198** Col haiaz] col haiar *GC*

–iterum– dicimus quoniam nihil postea scindit, sed, si postmodum scindat
 210 aliquid, non est curandum. Hoc tamen nihil est, [P 220rb (123)] quia omnibus
 modis timendum est.

[26] [Nid 17a] Dicunt magistri: Tria dicuntur de unguibus: qui comburit eos
 misericors est; qui infodit eos in terra iustus est; qui proicit eos iniquus est.

[27] [Hul 105b] Dicit Abaie –in *perec Col habasar*–: Solebam dicere quod non
 215 dimittitur aqua ablutionis manuum cadere in terram. Hoc est propter
 immunditiam. Dixit mihi Mor: Hoc est ideo, quia malignus spiritus requiescit
 super aquas illas.

[28] [Hul 105b] Dicit Abaie: solebam dicere quod hoc quod nihil accipitur de
 mensa dum homo sumit scyphum, ideo est ne aliquod infortunium accadat in
 mensa. Dixit mihi Mor quod hoc est quia nocet spiritui *ceradya*. Et hoc
 220 dicimus quando aliquid accipitur et non reponitur; sed, si accipiat et
 reponatur, non est curandum.

[29] [Hul 105b] Dicit Abaie: Solebam dicere: Quod micae congregantur est
 propter munditiam. Dixit mihi Mor quod hoc ideo est quia, si permetterentur
 225 cadere, adducerent paupertatem. Fuit quidam homo cui daemon paupertatis
 multum insidiabatur ut depauperaret eum; nec poterat, quia cavebat sibi ne
 micae caderent in terram. Quadam die comedit panem in uno prato. Dixit
 daemon: Modo incidet in manus meas. Postquam vero comedit, adtulit
 ligonem et eradicavit omnes herbas [Z 405v (392)] et proiecit in fluvium,
 230 audivitque daemonem dicentem: Vae mihi, quia homo ille eiecit me de
 domo sua!

[30] [Hul 105b] Dicit Abaie: Solebam dicere: Quod spuma non bibitur [P 220va
 (123)] propter abominationem est. Dixit mihi Mor: Hoc est quoniam inducit
 vertiginem et qui exsufflat illam infirmatur in capite; qui delet eam adducit
 paupertatem. Quomodo ergo removebitur? Faciat eam residere. Pro vertigine

---

208 iterum] *lin. s.v. P* quoniam] quod Z 208-209 sed – curandum] et postmodum GC 212 mise-
 ricors est] iustissimus GC est] *om. GC* 213 in – habasar] *non lin. s.v. codd.* 215 Hoc est ideo]
 Hoc ratio est G ratio est C 218 ideo] ratio G et ratio C infortunium] fortinium *sic C* 219 spiritui
 ceradya (*intellege causa vertiginis*) Et hoc] haec C 223 mihi] *om. C* hoc ideo] hoc G haec ratio
 C 225 depauperaret] adportaret *P^{ac.}* appauperaret GC 231 Solebam] Solebant C

In marg.: [26] sortilegium] PZ [28] sortilegium] PZ [29] sortilegium] PZ [30] stultitia] PZ

Orth.: 213 Col habasar] colhabassar G colha basar C colhabasor Z

inducta per spumam vini, bibatur cervisia pro medicamento; pro vertigine 235
inducta per spumam cervisiae, bibatur aqua; pro vertigine inducta per
spumam aquae non est curatio. Dicit rab Papa: Hoc est quod dicunt: post
pauperem sequitur paupertas –quasi diceret: pauperem per potum aquae sequitur
paupertas curationis–.

[31] [Hul 105b] Dicit Abaie: Solebam dicere: Quod non comeditur herba qua 240
hortolanus ligat fasciculum suum est quia videretur gulositas. Dixit mihi
Mor: Hoc est quia, qui facit hoc, facilius incantatur. Rab Hydda et Rava
ibant in una navi. Dixit eis quaedam *goya* –christiana–: Permittatis me esse
vobiscum. Noluerunt. Dixit illa quoddam verbum et tenuit navem. Dixerunt
et ipsi aliud verbum et solverunt illam. Dixit eis: Quid possum facere vobis? 245
Cavetis enim ne tergatis posteriora vestra de testa et ne occidatis pediculum
super vestes vestras nec comeditis herbam vinculi quo ligat hortolanus
fasciculum suum!

[32] [Hul 105b] Dicit Abaie: Solebam dicere: Quod non comeditur illud [C 72rb]
quod cadit in terram de mensa propter abominationem est. Dixit mihi Mor: 250
Hoc est quia facit malum anhelitum.

[33] [Hul 105b] Dixit Abaie: Solebam dicere: Quod non sedetur sub stillicidio,
hoc est propter guttas [P 220vb (123)] cadentes. Dixit mihi Mor: Hoc est quia
daemones ibi frequentant. Fuerunt portatores qui ferebant dolium vini et,
volentes [Z 406r (393)] quiescere, posuerunt dolium subtus stillicidium et 255
crepuit. Veneruntque coram Mor filio rab Asse; accepit ille cornua –tubas– et
excommunicavit daemonem. Venit daemon coram ipso. Dixit ei Mor: Quare
fecisti hoc? Respondit: Quid inde potui? Posuerunt dolium super aurem
meam! Dixit ei Mor: Quid ad te venire ad locum ubi multi frequentant?
Peccasti! Vade et restitue. Respondit: Adsigna mihi terminum ut possim 260
restituere. Adsignavit ei Mor; nec tamen restituit in termino. Postmodum
venit dixitque ei Mor: Quare non venisti ad terminum tibi praefixum?
Respondit: Non habemus potestatem accipiendi aliquid ligatum vel [G 34va
(77)] sigillatum vel mensuratum vel numeratum, propter quod oportuit me
expectare donec invenirem aliquid expositum. 265

---

236 inducta²] adducta GC 237 Papa] propter C 238-239 quasi – curationis] lin. s.v. P 240 Sole-
bam] Solebat GC 243 christiana] lin. s.v. PZ 244 tenuit] retinuit GC 246 pediculum] periculum
C 247 herbam] herbas GC quo ligat hortolanus] quae ligat hortolanos C 249 comeditur] come-
datur C 250 est] om. C 256 coram] quodam C 257 Mor Quare] maior quae G maiorque C 263
ligatum] diligatum C 265 invenirem] venire PZ expositum] spiritum C

In marg.: [31] sortilegium] PZ 245 Dixit eis] turpitudine PZ [32] stultitia] PZ [33] nota. error] PZ

Orth.: 235 cervisia] servigia C 236 cervisiae] servigiae C 256 tubas lin. s.v. PZ] tuvas sic C

[34] [Hul 105b] Dixit Abaie: Solebam dicere: Quod proicitur parum aquae de vase quando bibendum est, antequam bibatur, hoc fit ut abiciantur sordes. Dixit mihi Mor: Hoc fit propter malas aquas. Quidam filius daemonis erat cum rab Papa. Ivit ad adferendum aquas fluminis et moratus est –deteriorando vel incantando eas–. Quando rediit, | [Hul 106a] vidit eos proicientes aquam de vase antequam biberent, et ait: Si scivissem quod ita frequenter faceretis, non fecissem moram.

[35] [San 110a] «Inritaverunt Mosen in castris» [Ps. 105, 16]. Dicit rab Samuhel: Ostendens quod quilibet concitatus erat contra Moysen [P 221ra (124)] spiritu zelotypiae de uxore sua, unde scriptum est: «Moses ergo tollens tabernaculum tetendit extra castra procul» [Ex. 33, 7] –propter suspicionem quam habebant de eo–.

[36] [Sab 55b] Dicit rby Samuhel –in *perec Bama behema*–: Quicumque dicit: “Filii Heli peccaverunt” errat, unde scriptum est: «erant autem ibi duo filii Heli, Ofni et Finees sacerdotes Domini» [I Reg. 1, 3]. Et ipse intellegit sicut Rab, qui dicit: “Finees non peccavit”. Et quia numerantur simul, [Z 406v (394)] intellegitur quod qualis fuit unus, talis fuit alius. Quid est ergo quod scriptum est, quod «dormiebant cum mulieribus quae excubabant ad ostium tabernaculi» [I Reg. 2, 22]? Quia morabantur faciendo oblationem suam, et per hoc tardabant venire ad lectos virorum suorum –reputat Scriptura acsi essent cognitae a sacerdotibus–. –Et infra:– Nonne scriptum est: «porro filii Heli, filii Belial, non cognoscentes Dominum» etc. [I Reg. 2, 12]? –Solutio:– Hoc quod Finees potuit cohibere Ofni ne peccaret et non fecit, imputat ei Deus pro peccato suo.

[37] [Sab 55b] Dicit rby Samuhel: Quicumque dicit: | [Sab 56a] “Filii Samuhel peccaverunt” errat, sicut legitur: «cum senuisset Samuhel, posuit filios suos iudices Israhel» [I Reg. 8, 1]. –Et infra:– «Non ambulaverunt filii eius in viis ipsius» etc. [I Reg. 8, 3]. In viis eius non ambulaverunt, non tamen peccaverunt.

App. font.: [36] cfr Yom 9a-b

269–270 deteriorando – eas] *lin. s.v. PZ* **274** Ostendens] Ostendit *G* **276–277** propter – eo] *lin. s.v. P* **277** habebant] habebat *G* **278** in perec – behema] *non lin. s.v. codd.* **279** Heli'] *praem. raby C* **283** ostium] officium *C^{ac}* **285** reputat – sacerdotibus] *non lin. s.v. codd.* acsi] quasi *Z* **286** Et infra] *lin. s.v. P* **287** Solutio] *lin. s.v. PZ* quod hoc *tr. GC* **288** pro – suo] peccato *GC* **289** rby] *om. Z* **291** Et infra] *lin. s.v. PZ*

In marg.: [34] stultitia] *PZ* [35] stultitia] *PZ* [36] error] *PZ* **282** alius] *add.* quod duo filii Heli non peccaverunt, scilicet Ofni et Finees, sed contrarium est in sacra scriptura *in marg. G²* [37] error] *PZ*

Orth.: **273** Mosen *Vulg.*] Moyses *codd.* **275** Mosen *Vulg.*] Moyses *codd.* **278** Bama behema] bama behema *G* vama bahema *C* **280** Ofni *Vulg.*] Ofny *PG* Hofny *C* Ophni *Z* Finees *Vulg.*] Phynees *PG* Phynes *C* Phinees *Z* **286** Belial] Helyal *G* Elial *C*

Quid est ergo quod [C 72va] scriptum est: «declinaverunt post avaritiam acceperuntque munera et perverterunt iudicium» [I Reg. 8, 3]. Hoc est dictum: Non fecerunt secundum opera patris sui, quia Samuhel iudicavit Israhel in viis suis propriis, sicut scriptum est: «ibat Samuhel per singulos annos circui[P 221rb (124)]ens Bethel et Galgala» etc. [I Reg. 7, 16], et ipsi non fecerunt ita, immo iudicabant in domibus suis, ut sacerdotes eorum et scribae magis lucrarentur. 295

[38] [Sab 56a] Dicit rby Samuhel: Quicumque dicit quod “David peccavit” errat, sicut legitur: «in omnibus quoque viis suis David prudenter agebat et Dominus erat cum eo» [I Reg. 18, 14]. Non peccavit. Quid est ergo quod scriptum est: «quare contempsisti verbum Domini ut faceres mala, in conspectu meo Uriam Hettheum percussisti gladio» etc. [II Reg. 12, 9]? Voluit facere, sed non fecit. Dixit Rab: Rabi, qui venit de domo David, laborat *darsare* –glossare– pro David. Dicit enim Rabi: hoc «malum», quod scriptum est de David, diversum est ab aliis malis quae reperiuntur scripta in lege, quia de aliis malis scriptum est “et [Z 407r (395)] fecit et fecerunt”; de hoc autem scriptum est “ad faciendum”, quia voluit facere et non fecit. «Uriam Hettheum percussisti gladio», quia debuisset produxisse ad iudicandum coram iudicibus et non produxit. «Et uxorem illius accepisti in uxorem» [II Reg. 12, 9], hoc est dictum: ‘legitimus erit contractus’. Dicit enim rby Samuhel: Omnes euntes in exercitum David dabant uxoribus suis libellum repudii antequam profisciscerentur in expeditionem. «Et interfecisti eum gladio filiorum Amon» [II Reg. 12, 9] –quasi diceret–: ‘sicut non es reus interficiendo filios Amon, sic nec interficiendo Uriam, quia rebellavit contra te’. Vocavit enim Ioab dominum suum, sicut scriptum est: «Dominus meus Ioab et servi domini mei» etc. [II Reg. 11, 11]. 300 305 310 315

[39] [Sab 56b] Dicit rby Samuhel: Quicumque dicit: “Salomon peccavit” errat, sicut scriptum est: «nec [P 221va (124)] erat perfectum cor suum cum Domino Deo suo, sicut cor David patris eius» [III Reg. 11, 4]. Non «erat perfectum» «sicut 320

295 Non] nam Z 302 Non peccavit] *praem.* ex quod Deus erat cum eo C 306 *darsare*] *darsere* GC glossare] *lin. s.v.* PZ 310 ad iudicandum] *om. P* 312 legitimus] legimus Z 315 quasi diceret] *lin. s.v.* PZ quasi dicat C sicut] sicuti GC non es] non est *P^{ac.}* non esset GC non est Z 319 rby] *sup. l. P om. GC*

In marg.: [38] error] PZ 300 errat] *add.* quod David non peccavit in homicidio Uriae in marg. G² 306 glossare] nota glossa rabinorum contra textum Scripturae sacrae in marg. G² [39] error] PZ 319 errat] *add.* quod Salomon non peccavit idola colendo in marg. G²

Orth.: 304 Hettheum *Vulg.*] Etheum PGZ et Theum C

cor David», non tamen peccavit. Et nonne scriptum est: «aedifi[G 34vb (77)]cavit Salomon fanum Chamos idolo Moab» etc. [III Reg. 11, 7]? –Solutio:– Voluit aedificare, sed non aedificavit. Et nonne scriptum est: «fecitque Salomon malum in conspectu Domini» [III Reg. 11, 6 –s. hebr.–], –sed hoc dicitur– quia potuit cohibere uxores suas et non cohibuit. Ideo imputatum est ei acsi fecisset.

[40] [Meg 12a] Dicit Raba: Danihel etiam erravit in computatione, sicut scriptum est: «anno uno regni eius ego Danihel intellexi in libris» etc. [Dan. 9, 2]. Ex quo dicit «intellexi», ergo erraverat.

[41] [Bq 87a] –Legitur in *perec Habonel*–: MALUM EST OCCURRERE SERVO ET MULIERI, QUIA, QUI VERBERARET EOS, OPORTERET EUM SATISFACERE; ET SI IPSI VERBERARENT ALIQUEM, NON SATISFACERENT –quia non habent proprium huiusmodi personae quo satisfaciant– [Mish Bq VIII, 4].

[42] [Bq 84a] Item. «Oculum pro oculo», id est pecuniam. –Et infra dicitur:– In scolis Ezechihel «oculum pro oculo», sed non dicitur “oculum et animam pro oculo” –quasi diceret: redimi debet et non erui, quia per eruitionem oculi posset [Z 407v (396)] homo mori–.

[43] [Bq 86b] Discimus aliud: rby Iuda dicit: Caeco non est confusio –quasi diceret: si quis iniurietur alicui videnti satisfaciatur pro damno et verecundia, sed caeco pro verecundia non–. | [Bq 87a] Similiter dicit rby Iuda quod caecus non tenetur ad aliquid praeceptum legis.

[44] [Bb 109a] Si autem nec patruos habuit, dabitur hereditas consanguinitati –uxoris eius, id est viro–. | [Bb 109b] Scriptum est enim: «et erunt duo in carne una» [Gen. 2, 24], ostendens quod maritus [P 221vb] debet habere uxoris suae hereditatem –mobiliū et immobiliū– nec umquam ad parentelam uxoris revertetur hereditas ipsius.

App. font.: 334 Oculum – oculo] Ex. 21, 24; Lev. 24, 20; Deut. 19, 21 340-341 Similiter – legis] cfr Mish Bq VIII, 1

323 Solutio] *lin. s.v. PZ* Salomon *GC* 325 sed hoc dicitur] *lin. s.v. PZ* 326 ei] ipsi *GC* acsi] ac *GC* 327 Raba] Rab *C* 328 anno] sermo *GC* 330 Legitur – Habonel] *non lin. s.v. codd.* 332-333 quia – satisfaciatur] *lin. s.v. PZ* 334 Et infra] *lin. s.v. PZ* 335-336 sed – oculo] *in marg. P* 336-337 quasi – mori] *lin. s.v. PZ* 336 non] *om. GC* 338 Discimus] dicimus *C* dicit] dixit *GC* 338-340 quasi – non¹] *lin. s.v. PZ* 339 satisfaciatur] satisfaciatur *PZ* 339-340 sed – verecundia] *om. GC* 341 legis] *in marg. C* 342 habuit] habuerit *Z* 343 uxoris – viro] *lin. s.v. P* id est viro] *in viro GC lin. s.v. Z* 344-345 hereditatem uxoris suae *tr. GC* 345 mobiliū et immobiliū] *lin. s.v. PZ*

In marg.: [40] error] *PZ* [41] stultitia] *PZ* 340 Similiter] error *PZ* [44] stultitia] *PZ*

[45] [Bb 126b] QUI DIVIDIT RES SUAS HEREDIBUS SUIS ET AUGET PORTIONEM UNIUS ET DIMINUIT ALTERIUS ET AUERT PRIMOGENITO PROGENITURAM SUAM, ORDINATIO EIUS STABILIS EST; SI VERO DIVI[C 72vb]DAT NOMINE HEREDITATIS, NON EST STABILIS. SED SI SCRIBAT VEL IN PRINCIPIO VEL IN MEDIO VEL IN FINE DONATIONIS NOMINE, VERBA IPSIUS SUNT STABILIA. [Mish Bb VIII, 5] | [Bb 133b] ITEM QUI FACIT SCRIPTURAM DONATIONIS RERUM SUARUM ALIENIS ET NIHIL RELINQUIT FILIUS SUUS, FACTUM EIUS STABILE EST, SED NON PLACET SPIRITUI SAPIENTIUM. MAGISTER NOSTER, RABAN SYMEON FILIUS GAMALIEL, DICIT: SI FILII IPSIUS NON SE HABENT SICUT DEBENT, MEMORIA EIUS SIT IN BENEDICTIONE. [Mish Bb VIII, 5]

[46] [San 9b] Dicit Rava: Si quis dicat quod aliquis coit cum ipso violenter, ipse et alius adiungentur ad faciendum eum occidi –glossa: iste patitur potest esse testis contra coeuntem; unde, si alius testificetur pro ipso, coiens testimonio eorum, occidetur–. Si vero dicat quod de adsensu suo sit, non est verum, et lex dicit: «ne recipias impium in testimonio» [cfr Ex. 23, 1 –s. hebr.–]. –Et infra:– Dixit Rava: Homo proximus est sibi ipsi, et ideo non potest facere se ipsum impium –glossa: homo non potest repelli a testimonio confessione oris sui, quia propinquus est sibi ipsi et lex repellit propinquos a testimonio proximi sui. Ergo isti patito non est credendum, modo hoc quod dicit se [P 222ra (125)] esse patitur, quia proximus est sibi. Ideo coiens occidetur eius testimonio, quoniam super alio homine creditur ei, super se ipso non–.

[47] [San 9b] [Z 408r (397)] Dicit Rava: | [San 10a] Si quis dicat “talis concubuit cum uxore mea”, ipse et alius coniungentur ad faciendum eum occidi. Quid vobis ostendit in hoc? Nonne hoc est quod dixit nobis supra? –Solutio:– Licet ostenderit nobis quod non sit credendum homini contra se, quia propinquus est sibi, nihilominus tamen credidisset quod esset ei credendum contra uxorem suam. Et hic ostendit nobis quod non est ei credendum contra ipsam, quia propinquus est ei.

347 dividit] dividit GC 348 et] om. GC primogenito] om. GC 354 Gamaliel] Gamalielis GC filii] filii Z 357 eum occidi] ipsum occidi GC om. Z 357-358 glossa – occidetur] lin. s.v. PZ 357 glossa] lin. s.v. GC patitur] patiens GC 358 pro ipso] cum ipso GC 359 dicat] om. Z 360 Et infra] lin. s.v. PZ 361-365 glossa – non] lin. s.v. PZ 362 sui] eius Z 363 propinquos] propinquo GC propinquus Z patito] parvo sic GC 365 homine] nomine Z 367 eum] illum GC 368 Solutio] lin. s.v. PZ 369 ostenderit] ostendit GC

In marg.: [45] stultitia] PZ [46] error] P supra] Z [47] error. stultitia] P supra. stultitia] Z

Orth.: 356 Rava] Raba GC 360 Rava] Raba GC 366 Rava] Raba GC

[48] [San 27b] ISTI SUNT PROPINQUI QUI A TESTIMONIO REPELLUNTUR –tam pro quam contra–:
 375 FRATER, ET FRATER PATRIS ET MATRIS, ET MARITUS SORORIS, ET MARITUS SORORIS PATRIS
 ET MATRIS, ET MARITUS MATRIS, ET SOCER, ET MARITUS SORORIS UXORIS; IPSI ET FILII
 EORUM, ET GENERI, ET PRIVIGNUS TANTUM ET NON FILII EIUS [Mish San III, 4].

[49] [San 32a] –In *perec Hehadine* legitur–: In iudicio rerum, potest incipi ab
 adiudicatione; sed in iudicio sanguinis, semper incipiendum est ab absolutione
 et numquam a condemnatione. In iudicio rerum, standum est maiori parti in uno
 380 –iudicum– tam ad abiudicandum quam ad [G 35ra (78)] adiudicandum. In iudicio
 sanguinis, standum est parti –iudicum– maiori in uno ad absolvendum, sed ad
 condemnandum oportet quod maior pars excedat in duobus iudicibus. In iudicio
 rerum post definitivam sententiam, revocantur partes vel ad iudicandum vel ad
 abiudicandum. In iudicio sanguinis, revocatur iudicatus ad absolvendum, sed
 385 non ad condemnandum. In iudicio [P 222rb (125)] rerum, possunt omnes dicere
 quaecumque sciunt, etiam discipuli, qui non sunt iudices. In iudicio sanguinis,
 omnes possunt dicere pro absolutione super condemnatione; sed pro
 condemnatione iudices tantum. In iudicio rerum, potest sententia retractari sive
 in absolvendo sive in condemnando; sed in iudicio sanguinis, potest retractari
 390 sententia condemnationis, sed non absolutionis.

[50] [San 40b] –Legitur in *perec Hayu bodkyn*, ubi loquitur de examinatione testium:– Dicunt
 magistri: Cognoscitiseum–reum, scilicet–? *Goy*–christianum–occidit vel Israhelitam?
 –quasi diceret: si occidit *goy*, non occidetur–. Prohibuistis eum? Recepit super [Z 408v
 395 (398)] se prohibitionem? Exposuit se ipsum ad mortem? Occidit eum infra
 prohibitionem? –quasi diceret: nullus potest puniri morte pro aliquo crimine, nisi testes dixerunt
 ei antequam faceret: “ne facias; si enim feceris, poena mortis punieris”; et nisi responderit: “ideo
 faciam, ut puniar morte”; et nisi faciat illud, dum fieri prohibetur. Non enim puniri posset, si tanto
 tempore tardaret perpetrare crimen, in quanto potest discipulus salutare magistrum–. –Et infra:–

373 tam – contra] *lin. s.v. P* 374-375 et³ – matris¹] *iter. G* 375 matris² – maritus²] *om. P* 376 eius]
om. PZ 377 In¹ – legitur] *non lin. s.v. codd.* 380 iudicium] *lin. s.v. PZ* abiudicandum¹] iudicandum
C ad²] *om. Z* adiudicandum²] abiudicandum *C* 381 iudicum] *lin. s.v. PZ* sed] neque *GC* 383
ad²] *om. Z* 387 super condemnatione] *om. PZ* sed] si *GC* 391 Legitur – testium] *non lin. s.v.*
codd. 392 reum scilicet] *lin. s.v. PZ* lac. *G* christianum] *lin. s.v. PZ* 393 quasi – occidetur] *lin. s.v.*
PZ 395-398 quasi – magistrum] *lin. s.v. PZ* 395 nisi] nec *PZ* 396 ei] *in marg. C* responderit]
add. illud GC 397 dum fieri] defieri *GC* 398 Et infra] *lin. s.v. PZ*

In marg.: [48] error] *P* supra] *Z* [49] error] *P* supra] *Z* [50] nota] *PZ*

Orth.: 377 Hehadine] hehadme *PZ*

[51] [San 41a] Unde habemus quod oportet se ipsum exponere ad mortem? Dicit Rava: Scriptum est: «in ore duorum vel trium testium interficietur mortuus» etc. [Deut. 17, 6 –s. hebr.–] donec exponat se morti –non dicit “interficietur homo”, sed «mortuus», nam in vita sua est quasi mortuus, quia se obtulit morti–. 400

[52] [Mak 5b] –In *macecta Makoz* in Misna primi *perec* [Mish Mak I, 7],– Dicit RBY SYMEON: SICUT DUO TESTES NON OCCIDUNTUR DONEC AMBO PROBENTUR OMNES FALSI ESSE, ITA ET TRES NON OCCIDUNTUR DONEC PROBENTUR OMNES ESSE FALSI. ET UNDE HABEMUS QUOD ETIAM CENTUM? [P 222va (215)] EX HOC SIMILITER QUOD SCRIPTUM EST “TESTIUM” –quasi diceret: nullum numerum excludit–. Dicit RBY AKYVA: [C 73ra] TERTIUS TESTIS NON VENIT NISI AD ADGRAVANDUM SUPER SE IPSUM ET AD FACIENDUM IUS SUUM SICUT ALIORUM –quasi diceret: si duo testes convincantur de falsitate et tertius non, nihilominus interficietur sicut alii duo convicti–. SI SCRIPTURA CONDEMNET ILLUM QUI SE CONIUNGIT PECCANTIBUS SICUT PECCANTES, QUANTO MAGIS REMUNERABITUR QUI SE ASSOCIAT IUSTIS! | [Mish Mak I, 8] ET SICUT SI UNUS –duorum– TESTIUM INVENIRETUR CONSANGUINEUS, SINE ALIQUA OCCASIONE REPULSUS ADNIHILARETUR EORUM TESTIMONIUM, ITA ETIAM SI UNUS TRIUM. UNDE HABEMUS QUOD ETIAM SI UNUS DE CENTUM? EX HOC QUOD SCRIPTUM EST “TESTIUM”. 405 410 415

[53] [Mak 5a] –Dicitur in Misna–: TESTES NON CONVINCUNTUR DE FALSITATE, DONEC FALSITAS EGGREDIATUR AB IPSIS HOC MODO: “NOS TESTIFICAMUR QUOD TALIS OCCIDIT TALEM”; ET ALII TESTES DICUNT EIS: “QUOMODO HOC TESTIFICAMINI? NONNE OCCISUS VEL OCCISOR FUIT NOBISCUM ILLA DIE TALI LOCO?”. PER HOC NON CONVINCUNTUR PRIMI DE FALSITATE, LICET TESTIMONIUM EORUM ADNIHILETUR. SED SI DIXERINT EIS: “QUOMODO HOC TESTIFICAMINI? NONNE NOBISCUM FUISTIS ILLA DIE TALI LOCO?”, CONVINCUNTUR DE FALSITATE [Z 409r (399)] ET OCCIDUNTUR TESTIMONIO PRAETERITORUM TESTIUM [Mish Mak I, 4]. | [Mak 5b] –Discimus in *Gemara*–: Dicit Rabi: Si non occiduntur, occiderunt. “Non occiduntur” vult dicere: si convincuntur de falsitate priusquam ille contra quem testificantur occisus sit, tunc occiduntur. Si occisus sit ante, non occiduntur. 420 425

399 ad mortem exponere tr. GC 401-402 non – morti] lin. s.v. PZ 401 dicit] dicitur Z 403-404 In – Symeon] lin. s.v. P 403 primi] prima GC 405 esse falsi¹ tr. GC omnes probentur tr. GC 406 unde] bene C quod² quia GC 407 quasi – excludit] lin. s.v. P quasi diceret] lin. s.v. Z 409-410 quasi – duo] non lin. s.v. codd. 410 convicti] lin. s.v. PZ Si] om. GC 412 duorum] lin. s.v. P 414 adnihilaretur] admitteretur Z trium] add. de centum PZ 414-415 Unde – centum] om. PZ 415 de centum] om. GC 416 Dicitur in Misna] non lin. s.v. codd. 421 quomodo] quando C 422 convincuntur] praem. non PZ 423 Discimus in Gemara] non lin. s.v. codd. Discimus] Dicimus GC 424 occiderunt occiduntur tr. GC Non occiduntur²] om. G 425 priusquam] primo postquam GC 426 occiduntur²] occiduntur GC

In marg.: [52] error] P supra] Z

Orth.: 400 Rava] Raba GC 423 Gemara] Gmara PG Guyara C Mmara Z

[54] [Mak 5b] –Legitur in Misna [Mish Mak I, 6]:– FALSI TESTES NON OCCIDENTUR NISI SENTENTIA LATA FUERIT AD EORUM TESTIMONIUM; SED *ZATHAKYM* –qui tradunt legem ad litteram [P 222vb (125)] nec credunt Talmud– DICUNT QUOD FALSI TESTES NON
 430 OCCIDENTUR NISI AD EORUM TESTIMONIUM OCCIDATUR REUS, SICUT SCRIPTUM [G 35rb (78)] EST: «ANIMAM PRO ANIMA» [Deut. 19, 21]. DIXERUNT EIS SAPIENTES: NONNE SCRIPTUM EST: «REDDENT EI SICUT FRATRI SUO FACERE COGITAVIT» [Deut. 19, 19] ET ADHUC, EST FRATER SUUS VIVUS! –Ex hoc– ERGO QUOD DICITUR «SICUT FRATRI SUO» ETC. INTELLEGITUR QUOD FRATER EIUS SIT –«vīvus»–. QUID EST ERGO QUOD SCRIPTUM
 435 EST «ANIMAM PRO ANIMA»? NISI HOC ESSET SCRIPTUM, FALSI TESTES INTERFICERENTUR, LICET AD EORUM TESTIMONIUM SENTENTIA NON FERRETUR. ET EX HOC SCIMUS QUOD, SI SENTENTIA NON SIT LATA, NON OCCIDENTUR.

[55] [Mak 5b] Dicit rby Iuda: Numquam videam consolationem nisi interfecerim unum –antequam– ad eius testimonium esset reus –occisus– ad amovendum de
 440 cordibus *zathokym*, qui dicunt quod falsi testes non debent interfici nisi reus ad eorum testimonium occidatur. Dixit ei rby Symeon filius Sathay: Numquam videam consolationem nisi effuderis sanguinem innoxium, quia dixerunt sapientes quod falsi testes non occiduntur nisi omnes de falsitate convincantur. Similiter non vapulabunt nisi omnes convincantur, nec restituunt damna nisi
 445 omnes convincantur. Continuo novit rby Iuda quod numquam ulterius doceret *halaka* –Talmud– nisi coram rby Symeon. Rby ergo Iuda omnibus diebus vitae suae extendebat se super sepulchrum occisi –testis– et clamabat, et audita voce eius credebant omnes quod esset vox defuncti. Et ait rby Iuda: Vox mea est et ex hoc sciatis quod cras mortuus fuero. Non audietur ulterius.

450 [56] [Mak 6b] [P 223ra (126)] [Z 409v (400)] –Discimus:– «NEMO OCCIDATUR UNO CONTRA SE DICENTE TESTIMONIUM» [Deut. 17, 6]. EX HOC HABEMUS QUOD, SI DUO TESTES VIDERINT REUM, UNUS PER UNAM FENESTRAM ET ALIUS PER ALIAM, NEC TAMEN SE MUTUO VIDERUNT, TESTIMONIUM IPSORUM NULLUM EST [Mish Mak I, 9].

427 Legitur in Misna] *non lin. s.v. codd.* 428 qui tradunt] *lin. s.v. P* 428–429 legem – credunt] *non lin. s.v. codd.* 429 ad litteram] alteram *C* Talmud] *lin. s.v. P* 430 occiduntur] occiduntur *GC* 432 reddent] respondent *C* 433 suos] eius *Z* Ex hoc] *lin. s.v. P* 434 vivus] *lin. s.v. PZ* 434–435 est scriptum *tr. C* 435 scriptum] *add. quod sed del. P add. quod Z* 437 occiduntur] occiduntur *Z* 439 antequam] *lin. s.v. PZ* testimonium] restitutionem *P^{u.c.}* restitutionem *lin. s.v. Z* occisus] *lin. s.v. PZ* ad amovendum] ad movendum *GC* 442 quia] quae *GC* 444 vapulabunt] vapulantur *GC* 446 Talmud] *lin. s.v. PZ* 447 testis] *lin. s.v. PZ* voce] vocem *C* 448 omnes] *add. homines in marg. PZ* homines *G* homines *C^{u.c.}* 449 quod] quia cum *GC* 450 Discimus] *om. PZ non lin. s.v. codd.* 453 est nullum *tr. GC*

In marg.: [54] error] *P* supra *Z* [56] stultitia] *PZ*

Orth.: 428 *zathakym*] *zatholkym G rathokym C* (sc. saducei הצדוקין) 441 Symeon filius Sathay] Symeon filius Zachay *Z* (sc. Šim'ôn ben Šaṭaḥ שמעון בן שטח)

[57] [Mak 7a] –Legitur in Misna:– IUDICES QUI INTERFICIUNT SEMEL IN EBDOMADA “DISSIPATORES” VOCANTUR. RBY ELEAZAR [C 73rb] DICIT: SEMEL IN SEPTUAGINTA ANNIS. RBY TARPON ET RBY AKYVA DICUNT: SI NOS ESSEMUS IUDICES, NUMQUAM INTERFICERETUR HOMO [Mish Mak I, 10]. 455

[58] [Mak 7a] –Legitur in Gemara:– Quomodo faciebant hoc ex adnullatione testium? Rby Iohannen et rby Eleazar dicunt: Vidistis utrum occidit hominem laesum vel sanum corpore? –quasi dicat: aliter nihil est testimonium verum–. Dicit rab Ace: Si testificarentur eum sanum fuisse, dicebant iudices: “fortassis in loco in quo percussus est, erat prius plaga mortalis”. Et de testibus super adulterio quos lex condemnat poena mortis, quid faciebant? Abaye et Rava dicunt: Interrogabant a testibus: “vidistis carnem in carne”? –quasi dicat: aliter non valet testimonium–. 460

[59] [Mak 7b] –Item dicit in Gemara:– QUI OCCIDIT DESCENDENDO, TENETUR FUGERE AD CIVITATEM REFUGII; SI ASCENDENDO, NON TENETUR [Mish Mak II, 1]. Unde habemus haec verba? Dicit Samuhel: Scriptum est: «et fecit cadere super eum et mortuus est» [Num. 35, 23 –s. hebr.–]. Oportet quod illud cadat super interfectum in ascensu interfectoris. 465

[60] [Seb 25a] –In *Sebuot* in Misna secundi *perec* dicit rby Ismahel:– NON CONDEMNATUR HOMO SUPER RE FUTURA [Mish Seb III, 5]. 470

[61] [Seb 27a] SI IURAVIT FACERE CONTRA MANDATUM LEGIS ET NON FECIT, NON CONDEMNATUR. SI ETIAM IURAVERIT FACERE PRAECEPTA LEGIS, NON TAMEN FACIT, NON CONDEMNATUR, LICET DE IURE DEBEAT CONDEMNARI [Mish Seb III, 6].

[62] [Seb 38b] –Legitur in *perec Sebuaz* –Iuramenti– *hadaranyim* –iudiciorum– in Misna:– QUIDAM DICIT SOCIO SUO “HABEO IN MANU TUA DUOS ARGENTEOS” ET ALIUS RESPONDEAT “NON EST TIBI IN MANU MEA NISI PICTA UNA”, INMUNIS EST. SIMILITER SI DICAT “CENTUM SOLIDI SUNT MIHI IN MANU TUA” ET IPSE DICAT “NON SUNT TIBI 475

[57] *tantummodo in GC* 454 Legitur in Misna] *non lin. s.v. codd.* 458 Legitur in Gemara] *non lin. s.v. codd.* Quomodo] Quando *C* 460 quasi – verum] *non lin. s.v. codd.* 461 sanum] filium *C* 464 quasi – testimonium] *non lin. s.v. codd.* [59] *tantummodo in GC* 465 Item – Gemara] *non lin. s.v. codd.* descendendo] defendendo *C* [60] *tantummodo in GC* 470 In – Ismahel] *non lin. s.v. codd.* [61] *tantummodo in GC* 475 Legitur – Misna] *lin. s.v. PZ* *perec*] gamara *PZ* Iuramenti] *lin. s.v. G* iudiciorum] *lin. s.v. G* 476 dicit] dicunt *P^{a.c.}* dixit *GCZ* 477 picta una] una pacta *GC* Similiter] quare *Z* 478 dicat¹] dicit *Z* sunt¹] *om. GC* dicat²] dicit *Z*

Orth.: 458 Gemara] Gamara *GC* 459 Iohannen] Iohan *GC* 460 rab Ace] rby Ioce *C* (sc. R. Ašši 465 Gemara] Gamara *C* 470 Sebuot] Sebuor *GC* 475 Sebuaz] Sebuaz *P* Sebuhoz *Z* (sc. šebū'at שבויעת hadaranyim] hadar amyn *G* hedar amym *C* (sc. hadayyanin הדיינין)

480 NISI QUINQUAGINTA”, DEBET IURARE. SI AUTEM DICAT “CENTUM SOLIDI SUNT PATRI
MEO IN MANU TUA” ET IPSE DICAT “NON NISI QUINQUAGINTA”, INMUNIS EST, QUIA IPSE
EST TAMQUAM HOMO QUI RESTITUIT QUOD PERDITUM EST –quia de rebus patris nihil sciret,
nisi ipse vellet– [Mish Seb VI, 1].

485 SI DICAT “CENTUM SOLIDI SUNT MIHI IN MANU TUA” ET ALIUS RESPONDEAT
“ETIAM” ET IN CRASTINO DICAT “REDDE MIHI” ET IPSE RESPONDEAT “REDDIDI TIBI”,
INMUNIS EST [Mish Seb VI, 2].

SI DICAT “LIBRA AURI MIHI IN MANU TUA” ET IPSE RESPONDEAT “NON NISI LIBRA
ARGENTI”, INMUNIS EST. QUÆRIT FRUMENTUM ET IPSE CONFITETUR [G 35va (78)]
ORDEUM, INMUNIS EST. ET GAMALIHËL MAGISTER NOSTER DICIT QUOD DEBET IURARE.
QUÆRIT CADOS OLEI A SOCIO SUO ET IPSE CONFITETUR CAMATAS. DICIT AZUNAY: EX
490 QUO CONFITETUR DE EODEM GENERE DE QUO QUÆRITUR, IURABIT. ET SAPIENTES DICUNT:
NON EST CONFESSIO DE EODEM GENERE. DICIT MAGISTER NOSTER GAMALIHËL: IUDICI
CONGRUUNT VERBA AZUNAY. QUÆRIT AB EO MOBILIA ET IMMOBILIA: CONFITETUR
MOBI[P223rb(126)]LIA ET NEGAT IMMOBILIA AUT CONTRARIO, INMUNIS EST; CONFITETUR
PARTEM IMMOBILIUM, INMUNIS EST; PARTEM MOBILIUM, IURABIT [Mish Seb VI, 3].

495 ET NON IURATUR SUPER PETITIONE SURDI, STULTI ET PARVI [Mish Seb VI, 4].

[Seb 42b] “DECEM VITES FRUCTIFICANTES TRADIDI TIBI”, RESPONDET “NON NISI
QUINQUE” [Mish Seb VI, 6].

[63] [Seb 42b] RBY MEHIR ADIUDICAT IURAMENTUM ET SAPIENTES NON. NON [Z 410r
(401)] IURATUR, NISI SUPER MENSURATO VEL PONDERATO VEL NUMERATO. DIXIT EI
500 “DOMUM TRADIDI TIBI”, RESPONDIT “nescio, sed si dimisisti, accipe”, INMUNIS EST.
ISTE DICIT “PLENA FUIT AD CAVILLAM”, ALTER “PLENA FUIT USQUE AD FENESTRAM”,
IURABIT [Mish Seb VI, 6].

[64] [Seb 41b] Dicit rab Papa nomine Rava: Verum est quod qui comodatus socio
suo coram testibus oportet eum sol[C 73va]vere coram testibus. Et dicit rab
505 Papa nomine Rava: Non oportet. Et si creditor dixerit ei “non reddas mihi nisi
coram testibus”, oportet eum reddere coram testibus; sed dicat ei debitor
“reddidi tibi coram talibus qui transibant mane”, inmunis est.

---

480 dicat] dicit Z ipse²] *sup. l. C* 481–482 quia – vellet] *lin. s.v. PZ* 483 dicat] dicit Z respon-
deat] respondet *PZ* 488 noster] mihi *Z* 489 camatas] cananas *GC* 494 partem¹] *in marg. C* 495
surdi] *add. et GC* 496 vites] vires *C* 498 adiudicat] adiudicavit *GC* non non] et non *GC* 505
dixerit] dicit *C*

In marg.: [64] error] *P supra] Z*

Orth.: 489 Azunay] azinui *GC* azuray *Z* 492 Azunay] azimy *G* arnuy *C* azuray *Z* 498 Mehir] Meyr
PZ Mehyr *GC* 504 rab] rby *G* raby *C*

[65] [Seb 43b] Dicit Samuhel: Qui comodat socio suo mille solidos super manubrium falcis, si perdit manubrium, perdit suos mille solidos; sed si comodat super duo manubria, non amittit. Rab Naaman dicit: Etiam, si super duo comodat et perdit unum, perdit quingentos solidos; et si perdit aliud, perdit alios quingentos solidos. Si super unum manubrium et unam laminam, si perdit unum eorum, non propter hoc perdit pecuniam. Homines de Naandya dicunt: Si etiam comodat super manubrium et laminam, si perdit laminam, perdit medietatem pecuniae; si perdit manubrium, perdit totum. 510 515

[66] [Seb 44b] –Legitur in Misna quid est iudicium conducti:– DIXIT CONDUCTUS CONDUCTENTI: DA MIHI MERCEDEM MEAM QUAM MIHI DEBES. RESPONDIT: DEDI. IPSE DIXIT: NON ACCEPI. [P 223va (126)] IURABIT ET ACCIPIET. DICIT RBY IUDA: NON NISI RECOGNOSCERET EI PARTEM [Mish Seb VII, 1]. | [Seb 45b] Dicit rab Naaman: Non dicimus istud nisi quando conduxit eum coram testibus [cfr Deut. 19, 15]; sed si conduxit eum sine testibus, sicut posset dicere “numquam conduxi te”, ita posset dicere “conduxi et solvi tibi”. Dicit rby Isaac: Ita est verum. Et sic dicit rby Iohannen. 520

[67] [Ber 64a] Dicit rby Auvein: Quicumque comedit in mensa sapientium, acsi reficeretur claritate Dei, sicut scriptum est: «veneruntque Aaron et omnes sapientes Israhel ut comederent panem cum eo coram Deo» [Ex. 18, 12]. Comederunt ergo coram Deo? Comederunt coram Moyse? –Solutio:– Sed ostendit scriptura quod, qui comedit in mensa sapientium, tantum valet acsi viveret de gloria Dei. 525

[68] [Bm 85b] [Z 410v (402)] Helias propheta frequentabat scholas Rabi. Quadam die tardavit nimis et ait illi: Quare tantum tardasti? Respondit: Quia levo Abraham de lecto et do ei aquam ad manus et orat, et iterum facio eum recumbere; deinde Isaac; et deinde Iacob. Et quare non facis eos simul surgere? Respondit: Ipsi tantum abbreviarent horam orando quod Messias 530

App. font.: [67] cfr *sT* [501] Ber 64a (4) 528-529 scriptura – Dei] cfr Rashi in Exodum [op. II.4.2, in *P f.* 226va] [68] cfr *sT* [695] Bm 85b (2)

511 et²] *s.l.* P 512 perdit] *add.* et C laminam] baminam C 516 Legitur – conducti] *non lin. s.v. codd.* quid *conieci*] quod *codd.* 517 conducenti] *om.* GC 519 recognosceret] recognosce-
tur Z 522 Dicit] dixit C 525 reficeretur] confiteretur GC 526 sapientes] seniores GC ut] *om.*
GC 527 Comederunt] comederent GC Solutio] *lin. s.v. PG* Sed] si C 528 quod] et GC 531
Respondit] *om.* C 534 Respondit] *praem.* et GC

In marg.: [65] stultitia. error] P stultitia. supra] Z [66] stultitia] PZ [67] sapientes] PZ [68] fa-
bula] PZ

Orth.: 510 Naaman] Aaman GC 513 Naandya] Naandia G Noandia C 524 Auvein] Avemanuem
GC Auveni Z (*sc.* R. Abin אבין רבי) 527 Moyse] Mosse PG Mose C Mosses Z

- 535 veniret ante tempus ipsius. Dixit ei Rabi: Habentne aliquem similem sibi in hac vita? Respondit: Etiam rby Hyia et filios eius, et facit eos esse coram se et orant; et quando dicunt in oratione «faciens flare ventum» [Ex. 10, 19], tunc flat ventus; et quando dicunt “qui facit descendere pluviam”, tunc descendit pluvia; et quando veniunt ad locum orationis ubi dicitur quod “qui facit resuscitare mortuos”, tunc dixerunt in coelo: Quis revelavit istud?
- 540 Responderunt: Helias. [P 223vb (126)] Fecerunt itaque venire Heliam et verberaverunt eum sexaginta virgis igneis et licentiaverunt eum. Tunc venit inter eos [G 35vb (78)] in scholas in similitudine ursi et turbavit eos et fugerunt, et ita non fecerunt omnes mortuos resurgere.
- 545 [69] [Sab 88b] Dicit rby Iosua filius Levi: In hora qua Moses ascendit in caelum, dixerunt angeli ministerii coram Deo: Domine saeculi, quid facit inter nos natus de muliere? Dixit eis: Venit huc ad recipiendum legem meam. Iterum dixerunt: Domine saeculi, desiderabilem quae reposita est apud te per nongentas [C 73vb] septuaginta quattuor generationes ante mundi creationem vis dare carni et sanguini? «Quid est homo quod memor es eius» etc. [Ps. 8, 5]. Scriptum est etiam: «Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra, quoniam elevata est magnificentia tua super caelos!» [Ps. 8, 2]. Dixit Deus ad Mose: Responde eis. Et respondit Mose: Timeo ne flammae oris comburant me. Dixitque ei Deus: Adprehende thronum meum
- 555 et responde eis. Scriptum est enim: «adprehendente eo faciem throni, extendit super eum manum suam» [Iob 26, 9 –s. hebr.–]. Unde dicit rby Nahu: Docet quod Deus extendit super ipsum claritatem deitatis suae. Dixit Mose coram Deo: [Z 411r (403)] Domine saeculi, in lege quae mihi danda est, quid scriptum est? Respondit Deus: «ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti de domo servitutis» etc. [Ex. 20, 2]. Dixit Mose angelis: Descendistis unquam in Aegyptum vel fuistis subiecti servituti Pharaonis? Quid ad vos de lege ista? Dixit iterum Deo: Quid amplius scriptum est in ea? Respondit Deus: «non habebis deos alienos [P 224ra (127)] coram me» [Ex. 20, 3]. Et ait angelis: Estisne | [Sab 89a] inter idolatras? Quid ad vos de lege? Quid amplius in ea scriptum
- 560 est? «Non adsumes nomen Dei tui in vanum» [Ex. 20, 7]. Dixit eis: Numquid est contractus inter vos –propter quod oporteat vos iurare–? Quid amplius in ea
- 565

App. font.: 545 Moses – caelum] cfr Ex. 19, 3

535 aliquem similem] aliquam similitudinem GC 542 Tunc] et GC 546 Deo] Domino Z 547 Venit] veni P recipiendum] recipiendam Z 548 Domine] *praem.* et G 549 septuaginta] octoginta C 550 carni] eam Z 551 etiam] *om.* GC 553 Deus] Dominus GC 554 flammae – me] ne flamen oris eorum comburat me GC 556 Nahu] Tahu Z 557 extendit] ostendit C 563 alienos] *om.* GC 566 propter – iurare] *lin. s.v. PZ*

In marg.: [69] error. fabula] PZ vide fabula de Moyse in lege] G²

Orth.: 545 rby] rab PZ raby C Moses *Vulg.*] Moyses *codd.* 553 Mose C *Vulg.*] Mosse PGZ

scriptum est? «Memento ut diem sabbati sanctifices» [Ex. 20, 8]. Dixit eis: Numquid est inter vos labor –propter quod oporteat vos quiescere?– Et quid ad vos de lege? Quid amplius in ea scriptum est? «Honora patrem tuum et matrem tuam» [Ex. 20, 12]. Dixit eis: Numquid patrem et matrem habetis? Quid ad vos de lege? Quid amplius in ea scriptum est? «Non occides» [Ex. 20, 13]; «non moechaberis» [Ex. 20, 14]; «non furtum facies» [Ex. 20, 15]; «non falsum testimonium dices» [Ex. 23, 1]. Dixit eis: Numquid homicidium, luxuria, furtum, invidia aut similes sunt inter vos? Quid amplius in ea scriptum est? «Non concupisces» [Ex. 20, 17]. Numquid aurum et argentum inter vos sunt? Quid ad vos de lege? Statim paenituerunt et concesserunt Domino, sicut dicit psalmus: «Domine Deus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra»; et non est additum: «quoniam elevata est magnificentia tua super caelos» [Ps. 8, 2]. Continuo quilibet eorum factus est amicus Mose et singuli docuerunt eum aliquid, sicut scriptum est: «ascendisti in altum, cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus» [Ps. 67, 19], quia revocaverunt hominem ad memoriam –dicentes–: «quid est: homo quod memor es eius» etc. [Ps. 8, 5] –propter hoc– recepisti dona –dona scilicet verborum quae docuerunt eum in reconciliationem suam–. Angelus etiam mortis –*malach mavez*– docuit eum unum, sicut scriptum est: «obtulit thymiama» [Num. 16, 47] et «deprecatus est pro populo» [Num. 16, 48]. Si non docuisset hoc eum, quomodo scivisset?

[70] [Sab 89a] Dicit rby Iosua filius [P 224rb (127)] Levi: Quando Mose descendit a Domino, accessit diabolus ad Dominum et dixit ei: Domine saeculi, ubi est [Z 411v (404)] lex? Respondit ei: Investiga terram. Et accessit ad mare ipsum. Respondit: Non est mecum. Ivit ad abyssum. Dixit: Non est in me, sicut scriptum est: «abyssus dicit non est in me et mare non est meus» [Iob 28, 14]. «Perditio et mors dixerunt auribus nostris: Audivimus famameius» [Iob 28, 22], scilicet quod Deus dedit eam filio Amram –Moysi–. Ivit ad Mose [C 74ra] et ait illi: Ubi est lex? Respondit: Nescio. Et reversus dixit ad Dominum: Circuivi terram et non repperi –legem–. Dixit ei Deus: Iuxta filium Amram est. Et accedens ad eum dixit: Lex quam dedit tibi Deus, ubi est? Qui respondit: Quis ego sum cui Deus dederit legem? Dixitque Dominus ad Mose: Numquid non mendax es? [G 36ra (79)] Respondit ei: De desiderabili, quae apud te reposita est cum

568 propter – quiescere] *lin. s.v. P* 569 Honora] *praem.* non occides non moechaberis *sed del. PZ* 571 Non¹] ne *C* 578 additum] auditum *GC* 579 amicus] *om. GC* cantus *Z* 580 eum] coram *C* 582 dicentes] *lin. s.v. PZ* 583 propter hoc] *lin. s.v. P* 583-584 dona² – suam] *lin. s.v. PZ* 583 dona²] *om. GC* 584 malach mavez] *lin. s.v. P om. Z* 585 sicut] *om. G* deprecatus] depositus *Z* 586 quomodo hoc eum *tr. GC* 591 meus] meritum *C* 592 scilicet] *sed C* 593 Moysi] *lin. s.v. PZ* 594 dixit] dicit *P* 595 non] *sup. l. G² om. C* legem] *lin. s.v. P* 598 De] *om. GC*

In marg.: [70] error] *PZ*

Orth.: 584 malach mavez] malach mavet *GC*

qua ludebas cotidie, usurparem gloriam mihi? Dixit ei Deus: Ex quo humiliasti
 600 te ipsum vocabitur nomine tuo, sicut scriptum est: «mementote legis Mosi
 servi mei» [Mal. 4, 4].

[71] [Sab 89a] Dicit rby Iosua: Quando Mose ascendit in caelum [cfr Ex. 19, 3],
 invenit Dominum sedentem et facientem coronas litteris. Dixit ei Deus:
 605 Numquid pax est in villa tua, quia non salutas me? Qui respondit: Numquam
 servus aliquis salutatur Dominum suum. Dixit ei Deus: Saltem debes adiuvare
 me! Statim respondit Mose: «magnificetur fortitudo Domini» [Num. 14, 17].

[72] [Nid 30b] Dixit rby Cemlay: Qualiter est puer in utero matris? Plicatus est,
 et sedet quasi super tabulam, et duae manus eius super [P 224va (127)] tempora
 eius, et duae ascellae ipsius super genua illius, et duo talli eius sub duabus
 610 naribus ipsius, et caput inter crura eius, os illius clausum est, umbilicus
 apertus, de nutrimento matris vivit nec egerit, ne matrem suam occidat.
 Quando autem egreditur, clauditur quod apertum est et aperitur quod clausum
 est. Aliter enim non viveret. Et candela accensa super caput eius est, et videt
 et intuetur ab initio mundi usque ad finem, sicut scriptum est: «quando
 615 splendebat lucerna eius super caput meum» [Iob 29, 3]. Nec inde mireris; homo
 enim dormit et per somnium in Hispania videt. –Et infra:– Et docetur eum
 totam legem. Quando vero exit de utero, angelus eum percutit super buccam
 et facit eum oblivisci totius legis, sicut scriptum est: «statim in foribus [Z 412^r
 (405)] peccatum aderit» [Gen. 4, 7], nec exit donec iuraverit –quod erit probus
 620 homo–, sicut scriptum est: «mihi curvabunt omne genu et confitebitur omnis
 lingua» [Is. 45, 23].

[73] [Ab 4, 13] –Dicitur in *perec*:– Esto promptus in Talmud, quia ignorantia illius
 equiparatur iniquitati –glossa: tantum punitur qui transgreditur ignoranter verba Talmud,
 quantum si scientur verba legis–.

App. font.: [72] cfr *sT* [1642] Nid 30b

---

601 mei] tui *GC* 604 quia – me] *om. PZ* Numquam] numquid *PZ* 608 tempora] tympora *P* tim-
 pora *GC* 610 et] *om. C* 612 autem] ergo *C* 616 videt] vadit *Z* Et infra] *lin. s.v. PZ* 616-617 Et
 docetur – legem] *om. GC* 617 de] ex *C* 619-620 quod – homo] *lin. s.v. P* 620 curvabunt] curvabi-
 tur *GC* 622 Dicitur in *perec*] *lin. s.v. P* quia] et *GC* 623-624 glossa – legis] *lin. s.v. PZ*

In marg.: [71] error] *PZ* [73] nota. error. Talmud] *PZ*

Orth.: 600 Mosi *Vulg.*] Mosse *codd*

[74] [Ab 5, 8] Gladius advenit saeculo super docentes in lege et non secundum *halaka* –Talmud–. 625

[75] [Sab 118a] Qui manutenet tres comestiones in sabbato custoditur a tribus: ab angustiis Messiae, et a iudicio inferni, et a bello Gog et Magog.

[76] [Git 57a] –In libro *Nassym* in *perec Hanizakin* dicit glossa Salomonis–: Praevaricatores Israhel, sicut Iesus *Noceri* –Nazareus–. 630

---

625 secundum] scientium Z 626 Talmud] non lin. s.v. *codd.* 628 ab] om. GC 629 In – Salomonis] lin. s.v. PZ 630 Nazareus] lin. s.v. PZ

In marg.: [74] Talmud. nota] PZ [75] error] PZ [76] nota] PZ

Orth.: 629 Hanizakin *conieci*] hamyzalkym PZ bannizalzym G banizakym C

Index locorum ex Talmud translatorum cum concordantia locorum citatorum in ordine BT canonice

Mishna

[41] Mish Bq VIII, 4	[60] Mish Seb III, 5
[45] Mish Bb VIII, 5 (<i>bis</i>)	[61] Mish Seb III, 6
	[62] Mish Seb VI, 1
[48] Mish San III, 4	[62] Mish Seb VI, 2
[1] Mish San VI, 5	[62] Mish Seb VI, 3
	[62] Mish Seb VI, 4
[52] Mish Mak I, 7-8	[62] Mish Seb VI, 6
[53] Mish Mak I, 4	[63] Mish Seb VI, 6
[54] Mish Mak I, 6	[66] Mish Seb VII, 1
[56] Mish Mak I, 9	
[57] Mish Mak I, 10	[9] Mish Az I, 1
[59] Mish Mak II, 1	[10] Mish Az I, 2

BT

[67] Ber 64a: cfr <i>sT</i> [501] Ber 64a (4)	[21] Hag 13b
	[22] Hag 13b
[4] Sab 55a: cfr <i>sT</i> [623] Sab 55a (1)	[5] Hag 14a
[36] Sab 55b	[23] Hag 14a
[37] Sab 55b - 56a	[24] Hag 16a
[38] Sab 56a	
[39] Sab 56b	[76] Git 57a
[69] Sab 88b - 89a	
[70] Sab 89a	[42] Bq 84a
[71] Sab 89a	[43] Bq 86a-87a
[12] Sab 116a	[41] Bq 87a
[13] Sab 116a - 116b: [1528-1529] Az 8b (1-2)	
[75] Sab 118a	[68] Bm 85b: cfr <i>sT</i> [695] Bm 85b (2)
[16] Sab 119b	
	[44] Bb 109a-b
[17] Pes 113b	[45] Bb 126b; Bb 133b
[18] Pes 118b	
[19] Pes 119b	[46] San 9b
	[47] San 9b - 10a
[40] Meg 12a	[48] San 27b
	[49] San 32a
[20] Hag 13b	[2] San 39b: cfr <i>sT</i> [1006] San 39b (4)

- [50] San 40b
 [51] San 41a
 [1] San 46a
 [7] San 82a: cfr *sT* [1186] San 82a (1)
 [15] San 92a-b: cfr *sT* [1263] San 92a (14)
 [6] San 103a: cfr *sT* [1403] San 103a (4)
 [35] San 110a
 [53] Mak 5a-b
 [52] Mak 5b
 [54] Mak 5b
 [55] Mak 5b
 [56] Mak 6b
 [57] Mak 7a
 [58] Mak 7a *tantummodo in GC*
 [59] Mak 7b *tantummodo in GC*
 [60] Seb 25a *tantummodo in GC*
 [61] Seb 27a *tantummodo in GC*
 [62] Seb 38b; Seb 42b
 [64] Seb 41b
 [63] Seb 42b
 [65] Seb 43b
 [66] Seb 44b; Seb 45b
- [8] Az 2a: cfr *sT* [1503] Az 2a (2)
 [9] Az 2a: cfr *sT* [1502] Az 2a (1)
 [3] Az 3a-b: cfr *sT* [1504-1506] Az 3a - 3b (1)
 [10] Az 7b
 [14] Az 8b: cfr *sT* [1528-1529] Az 8b (1-2); cfr
sT [869] San 13b - 14a
 [11] Az 54b - 55a: cfr *sT* [1602] Az 55a
 [73] Ab 4,13
 [74] Ab 5,8
 [27] Hul 105b
 [28] Hul 105b
 [29] Hul 105b
 [30] Hul 105b
 [31] Hul 105b
 [32] Hul 105b
 [33] Hul 105b
 [34] Hul 105b - 106a
 [25] Nid 17a
 [72] Nid 30b: cfr *sT* [1642] Nid 30b

Index locorum Bibliae

- Gen. 2, 24: [44] Bb 109b
 Gen. 4, 7: [72] Nid 30b
 Gen. 21, 8: [19] Pes 119b
- Ex. 14, 7: [18] Pes 118b
 Ex. 14, 20: [2] San 39b
 Ex. 14, 31: [18] Pes 118b
 Ex. 18, 12: [67] Ber 64a
 Ex. 10, 19: [68] Bm 85b
 cfr Ex. 19, 3: [69] Sab 88b; [71] Sab 89a
 Ex. 20, 2: [69] Sab 88b
 Ex. 20, 3: [69] Sab 88b
 Ex. 20, 7: [69] Sab 89a
 Ex. 20, 8: [69] Sab 89a
 Ex. 20, 12: [69] Sab 89a
 Ex. 20, 13: [69] Sab 89a
- Ex. 20, 14: [69] Sab 89a
 Ex. 20, 15: [69] Sab 89a
 Ex. 20, 17: [69] Sab 89a
 Ex. 21, 24: [42] Bq 84a
 Ex. 23, 1: [69] Sab 89a; cfr Ex. 23, 1 –s. hebr.–:
 [46] San 9a
 Ex. 33, 7: [35] San 110a
- Lev. 24, 20: [42] Bq 84a
- Num. 14, 17: [71] Sab 89a
 Num. 16, 47: [69] Sab 89a
 Num. 16, 48: [69] Sab 89a
 cfr Num. 27, 8: [13] Sab 116b
 Num. 35, 23 –s. hebr.–: [59] Mak 7b

- Deut. 4, 24: [11] Az 54b
 Deut. 17, 6 –s. hebr. –: [51] San 41a; [56] Mak 6b
 cfr Deut. 19, 15: [66] Seb 45b
 Deut. 19, 19: [54] Mak 5b
 Deut. 19, 21: [42] Bq 84a; [54] Mak 5b
 Deut. 32, 35: [8] Az 2a
- Iud. 4, 3: [18] Pes 118b
 Iud. 5, 21: [18] Pes 118b
- I Reg. 1, 3: [36] Sab 55b
 I Reg. 2, 12: [36] Sab 55b
 I Reg. 2, 22: [36] Sab 55b
 I Reg. 7, 16: [37] Sab 56a
 I Reg. 8, 1: [37] Sab 56a
 I Reg. 8, 3: [37] Sab 56a
 I Reg. 18, 14: [38] Sab 56a
- II Reg. 11, 11: [38] Sab 56a
 II Reg. 12, 9: [38] Sab 56a
- III Reg. 11, 4: [39] Sab 56b
 III Reg. 11, 6 –s. hebr. –: [39] Sab 56b
 III Reg. 11, 7: [39] Sab 56b
- I Par. 7, 27 –s. hebr. –: [19] Pes 119b
- Iob 25, 3: [22] Hag 13b
 Iob 26, 9 –s. hebr. –: [69] Sab 88b
 Iob 28, 14: [70] Sab 89a
 Iob 28, 22: [70] Sab 89a
 Iob 29, 3: [72] Nid 30b
- Ps. 2, 4: [3] Az 3a
 Ps. 8, 2: [69] Sab 88b; [69] Sab 89a
 Ps. 8, 5: [69] Sab 88b; [69] Sab 89a
- Ps. 45, 3: [15] San 92b
 cfr Ps. 60, 8: [18] Pes 118b
 Ps. 67, 19: [69] Sab 89a
 Ps. 90, 10: [6] San 103a
 Ps. 103, 26: [3] Az 3b
 Ps. 105, 7: [18] Pes 118b
 Ps. 105, 16: [35] San 110a
 Ps. 115, 13: [19] Pes 119b
 cfr Ps. 116, 2: [18] Pes 118b
 Ps. 138, 21: [12] Sab 116a
- Cant. 5, 11: [5] Hag 14a
- cfr Eccli. 18, 22: [18] Pes 118b
- Is. 2, 11: [15] San 92b
 Is. 6, 2: [21] Hag 13b
 Is. 40, 31: [15] San 92b
 Is. 45, 23: [72] Nid 30b
- Thren. 3, 23: [23] Hag 14a
- Ez. 1, 10: [20] Hag 13b
 Ez. 1, 6: [21] Hag 13b
 Ez. 9, 6-7: [4] Sab 55a
 Ez. 9, 4: [4] Sab 55a
 Ez. 10, 14: [20] Hag 13b
- Dan. 7, 9: [5] Hag 14a
 Dan. 7, 10: [22] Hag 13b
 Dan. 9, 2: [40] Meg 12a
- Mal. 2, 11: [7] San 82a
 Mal. 4, 4: [70] Sab 89a
- cfr Matth. 5, 17: [13] Sab 116b

Bibliography

- CONNELL HOFF, Jean, 'The Christian Evidence', in *The Trial of the Talmud. Paris, 1240*, ed. by John Friedman, Jean Connell Hoff and Robert Chazan (Toronto: PIMS, 2012), pp. 93-125.

- DAHAN, Gilbert, 'Les traductions latines de Thibaud de Sézanne', in *Le brûlement du Talmud à Paris 1242-1244*, ed. by Gilbert Dahan and Élie Nicolas (Paris: Cerf, 1999), pp. 95-120.
- DE LA CRUZ PALMA, Óscar, 'El estadio textual de las *Extractiones de Talmud* en el BnF ms. lat 16558', in *Studies on the Latin Talmud*, ed. by Ulisse Cecini and Eulàlia Vernet (Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2017), pp. 23-42.
- DU PLESSIS D'ARGENTRÉ, Charles, *Collectio Judiciorum de novis erroribus qui ab initio saec. XII <usque ad 1735> in Ecclesia proscripti sunt atque notati; Censoria etiam judicia academiarum*, 3 vols. (Paris: Apud Andream Cailleau, 1728-1736) (=PLESS.)
- ECHARD, Jaques, *Sancti Thomae Summa suo auctori uindicata*, Paris: apud Joannem-Baptistam Delespine, via Jacobaea ad insigne D. Pauli, prope fontem S. Severini, 1708. (=Ech. (I, 1708))
- Extractiones de Talmud per ordinem sequentialem*, ed. by Ulisse Cecini and Óscar de la Cruz, Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis, 291 (Turnhout: Brepols, 2018). (=sT)
- FIDORA, Alexander, 'Textual Rearrangement and Thwarted Intentions. The Two Versions of the Latin Talmud', *Journal of Transcultural Medieval Studies*, 2/1 (2015), 63-78.
- and Cecini, Ulisse, 'Nicholas Donin's Thirty-Five Articles Against the Talmud. A Case of Collaborative Translation in Jewish-Christian Polemic', in 'Ex Oriente Lux'. *Translating Words, Scripts and Styles in Mediaeval Mediterranean Society*, ed. by Charles Burnett and Pedro Mantas-España (Córdoba/London: CNERU/The Warburg Institute, 2016), pp. 187-200.
- GRAYZEL, Salomon, *The Church and the Jews in the XIIIth Century; a Study of their Relations during the Years 1198-1254. Based on the Papal Letters and the Conciliar Decrees of the Periods*, vol. 1 (Philadelphia: Dropsie College, 1933).
- HASSELHOFF, Gorge K., 'Rashi's Glosses on Isaiah in Bibliothèque nationale de France, Ms. lat. 16558', in *Studies on the Latin Talmud*, ed. by Ulisse Cecini and Eulàlia Vernet i Pons (Bellaterra: Servei de Publicacions Universitat Autònoma de Barcelona, 2017), pp. 111-128.
- and de la Cruz, Óscar. 'Ein Maulbronner Fragment der lateinischen Talmudübertragung des 13. Jahrhunderts (mit Edition)', *Zeitschrift für Württembergische Landesgeschichte*, 74 (2015), 331-344.
- KLAPPER, Joseph, 'Ein Florilegium Talmudicum des 13. Jahrhunderts', *Literaturwissenschaftliches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft*, 1 (1926), 3-23.
- LOEB, Isidore, 'La controverse de 1240 sur le Talmud', *Revue des études juives*, 1 (1880), 247-261; 2 (1881), 248-270; 3 (1881), 39-57. (=Loeb)
- MERCHAVIA, Chenmelech, *The Church versus Talmudic and Midrashic Literature (500-1248)* (Jerusalem: Mossad Bialik/Bialik Institute, 1970) [Hebrew].